

Symboler og symbolik

Et hjørne af symbolsprogets univers
i frimurerisk sammenhæng
med eksempler fra den kristne tradition

Jesper Birkler, fængselspræst emeritus

Symboler og symbolik

Et hjørne af symbolsprogets univers i frimurerisk sammenhæng med
eksempler fra den kristne tradition

Jesper Birkler, fængselspræst emeritus, Komiteen for Frimurerisk Oplysning

Del af Den Danske Frimurerordens åbne skriftserie

Tilgængelig som pdf-fil på www.ddfo.dk

Hovedredaktør:

Peter Raabye

Landslogens Overarkivar, Tredje Deputeret Mester, Forskningslogen
Friederich Münter, Komiteen for Frimurerisk Oplysning

ISBN 978-87-87074-00-1

Udgivet af Den Danske Frimurerorden, Informationsdirektoriet,

i et samarbejde med Komiteen for Frimurerisk Oplysning

og Forskningslogen Friederich Münter

Forord

Dette hæfte er en del af en serie udgivelser med henblik på brug udenfor Ordenen. Vi vil gerne tilbyde vor version af, hvad vi står for. Specielt vil vi gerne give en mere saglig udgave, end en hurtig søgning på internettet giver.

Hæftet her, og serien i det hele taget, er altså også subjektivt, et partsindlæg, men i en form, vi kan stå inde for.

Serien er blevet til i et samarbejde mellem to dele af Ordenen: Komiteen for Frimurerisk Oplysning (vort interne ”forlag”) og Forskningslogen Friederich Münter, der beskæftiger sig med frimureriets historie og idéhistorie. Det er gjort for også at sikre den interne bredde i teksten.

Der er foreløbigt planlagt fire af disse offentligt tilgængelige hæfter:

Det, du sidder med, om brug og tolkning af symboler, og fordi symboler og deres brug er helt centralt for det, vi arbejder med.

Et hæfte om frimureriets historie i almindelighed. Den er broget, og kan være svær at få rede på. Typiske tekster på nettet kommer helt eller næsten helt, til at handle om eet frimurersystem, selv om der er flere.

Et hæfte om frimureriets idéhistorie, fra renæssancen, over oplysningstiden, frem til nu. Her kommer filosofi ind over.

Og endelig et hæfte med en kommenteret litteraturliste, hvor vi omtaler bøger, der er alment tilgængelige, og som vi ved, at interesserede ofte læser. Vi giver med denne liste vort bud på, hvor man kan finde oplysning, når man kommer direkte fra start. Og nævner også tekster, der nok kan læses, men med et betydeligt forbehold - eller efter en hel del anden læsning.

Hvis serien slår an, overvejer vi at udvide den på længere sigt. Især, hvis læserne fortæller, hvad de mangler. Evt. ønsker kan sendes på email til oak@ddfo.dk

København, efteråret 2023

Peter Raabye

Landslogens Overarkivar

Hovedredaktør for serien

Indhold

Forord.....	1
Indledning	4
Trinvis adgang til indsigt.....	5
Fokuspunkter	5
Rene ord slår ikke til	6
Et åbent formål	6
Ritual og ritualforståelse.....	7
At sidde 13 til bords	11
$3 + 4 = 7$	15
Menorahen – den syvarmede lysestage	21
Den rebusagtige indskrift på Rundetaarn.....	27
Fra byggehytte til logebygning.....	28
Hovedhjørnestenen og de øvrige sten.....	29
En triangel med et markant symbolsk indhold	31
Hvad er klokken?	35
Månelys og ”månesyge”	42
Farefuld sejlads.....	44
”I al vor færd har lys sit værd”	47
Et kunstværk med markant symbolsk indhold.....	50
Fra forundring til forandring.....	53
Stikords- og personregister.....	56

Indledning

Hvordan bør jeg være som menneske, hvad er det rigtige at gøre? Hvordan kan jeg arbejde med mig selv? Hvad er et menneske? Hvor kommer jeg fra? Hvordan er den verden, jeg lever i? Er der en mening med livet? Hvor går jeg hen? – Måske en af Grækenlands såkaldte syv vise, Bias fra Priene” (ca. 625-540 f.Kr.), formulerede en uindpakket sandhed, da han sagde: *”De fleste mennesker er slette!”*

Det er spørgsmål af denne karakter, vi beskæftiger os med i Den Danske Frimurerorden. En sådan tilgang til den menneskelige tilværelse må med nødvendighed også indebære overvejelser omkring etik og moral. Heraf følger, at religion og tro også får en plads. De gamle grækere havde en tilsvarende tilgang til livet som menneske. En af indskrifterne på Apollon-templet i Delfi lød: *”Kend dig selv!”* – på græsk: Γνῶθι σεαυτόν (*”gnóthi seautón”*). Disse ord tilskrives bl.a. filosofen Thales fra Milét og var udgangspunktet for nogle af de største tænkere i den antikke græske kultur. Blandt de mest kendte nævnes ofte Sokrates (469-399 f.Kr.). Vi kender primært Sokrates gennem Platon (ca. 427-ca. 348 f.Kr.), men også gennem officeren Xenofon (425-354 f.Kr.). Desuden gennem komediedigteren Aristofanes (450-385 f.Kr.) og gennem Aristoteles (384-322 f.Kr.), som er en af de allerstørste tænkere, om ikke den største af dem alle. Aristoteles har i meget stort omfang præget senere tiders tænkning og livsforståelse. Det er Aristoteles, der hævder, at citatet på Apollon-templet i Delfi var den afgørende kilde til inspiration for Sokrates. Også Platon sætter Sokrates i forbindelse med kendte indskrifter fra Apollon-templet: *”Ikke for meget”* eller *”Alt med måde”* – på græsk: Μηδὲν ἄγαν (*medén ágan*). Så vidt vides efterlod Sokrates sig ikke noget skriftligt. Heller ikke Mesteren, Jesus fra Nazaret, skrev noget, som blev efterladt for eftertiden, bortset fra dét, Han skrev i sandet ifølge Johannesevangeliet (8,6). Det findes af gode grunde ikke længere.

Den Danske Frimurerordens beskæftigelse med disse store emner begynder netop med den enkelte selv – at vi må lære os selv at kende – at især menneskets begrænsninger påvirker adfærden. Svarene må den enkelte imidlertid selv finde; de bliver ikke serveret på et sølvfad. Arbejdet med disse spørgsmål rejser snarere nye spørgsmål, fordi livet som menneske altid rummer nye overvejelser, nye muligheder, nye veje at gå. Alligevel er der en rød tråd i Ordenslæren, og at finde den, efterhånden som årene går, giver adgang til de største hemmeligheder, som vel at mærke ikke kan afsløres, men som kan erfares. Her ligger kernen i frimureriet, som suppleres og indrammes af det, som er nogle af frimureriets hovedelementer: Fællesskab, oplevelse, inspiration og erkendelse.

Trinvis adgang til indsigt

Ordenslæren kan sammenlignes med en skole; her begynder vi ikke i afgangsklassen, men på første trin, og dette første trin er forudsætningen for og indledningen til den viden og de indsigter, som de følgende trin åbner for. I Ordenssammenhæng kaldes disse trin for grader, og de rummer et meget omfattende stofområde, som langsomt afdækkes lige fra optagelsen i Ordenen og efterhånden, som man opnår forfremmelse til nye grader. Indholdet formidles via et væld af gamle og indholdsrige symboler og ceremonier. En stor del af symbolerne er lånt fra den kristne tradition. Det er blandt andet derfor, man skal være døbt og have en kristen konfession for at kunne blive optaget i Den Danske Frimurerorden. Men Ordenen er ikke en kirke endside en erstatning for kirken. Ordenen praktiserer ikke sakramenter og er heller ikke tilknyttet noget kirkesamfund. Til gengæld kan et medlemskab af Ordenen være med til at øge forståelsen for og tilgangen til de store spørgsmål, som ikke mindst antik græsk tænkning og den kristne kirke altid har kredset om. Et flittigt engagement med Ordenslærens vidt forgrenede indhold kan på denne måde udmønte sig i nye indsigter og være et inspirerende supplement til at arbejde med livets grundlæggende spørgsmål – en vandring i filosofiens og troens univers.

Den Danske Frimurerorden arbejder ud fra det såkaldt svenske system. Her inddeles graderne I-III med Johannes Døberen som skytspatron og de følgende grader, IV-VI, med apostlen Andreas som skytspatron. Med graderne VII-X, som betegnes kapitellogen, træder Ordenens kristne grundlag tydeligere frem. Der findes også frimurersystemer, hvor det ikke er et krav at være døbt eller af kristen konfession. Her skal man blot tro på "et højere væsen". På Ordenens hjemmeside nævnes således Johanneslogeforbundet og Det Danske Frimurerlaug. For nærmere uddybning af Ordenens forhold til kirke og kristendom henvises til bogudgivelsen "I Guld og Himmelblaat" fra 1993 og til Ordenens hjemmeside www.ddfo.dk

Fokuspunkter

I det følgende vil vi bevæge os ind over et hjørne af symbolsproget. I tilknytning hertil vil vi se på en række symboler, som de fleste har mødt, for derigennem at gribe betydningen af at kunne aflæse et symbol – både hvad det betyder i sig selv, og hvordan det yderligere kan forstås afhængig af den sammenhæng, hvori det indgår.

Som mennesker med forskellig uddannelse, livserfaring, interesse og tilgang til livets mange facetter vil vi også have forskellig personlig tilgang til symbolerne. De giver mening på varierende måde til hvert enkelt menneske, ligesom symbolernes indhold nuanceres og udbygges lag på lag i Ordenssammenhæng. Dertil kommer,

at også symboler gennem tiden undergår forandring – både i deres anvendelse i forskellige folkelige og religiøse sammenhænge og i den måde, de bliver anvendt og tolket i Ordenen. Det giver derfor sig selv, at symboler og symbolik udgør et særdeles omfattende felt at bevæge sig ind på.

Vi kommer vidt omkring, også ud i den ganske almindelige dagligdag. Vi skal også indenfor i kirkerummet, som indeholder et skatkammer af symboler og symbolske udtryksformer, der har rod i den bibelske verden og desuden ofte er lånt fra det daglige liv og tilført nye tolkninger. Dermed siges der ikke noget om, hvilke symboler der specifikt indgår i Ordenslæren, da kendskab hertil vil ødelægge oplevelsen for den, som søger om at blive optaget til at være frimurer, men det giver mulighed for et indblik i den verden, hvor symboler og symbolik er hovednøglen til at finde svar på tilværelsens grundlæggende spørgsmål.

Rene ord slår ikke til

”

Det er hemmeligt!” Denne udtalelse bliver frimurere af og til mødt med. Eller: *”Hvad I foretager jer bag de tykke mure er kun for indviede!”* Dette sidste er ikke helt forkert. Man skal imidlertid gøre sig klart, hvad der dybest set er det hemmelige, og hvad det vil sige at være indviet. Den, der holder sig dette for øje, får mulighed for at trænge ned til det egentlige, som netop handler om symbolernes forunderlige verden, hvor rene ord ikke slår til.

Et åbent formål

Frimureriet er egentlig ikke hemmeligt. I hvert fald er dets formål ganske åbent, hvilket man kan læse sig til i leksika og i de publikationer, som Den Danske Frimurerorden har udgivet. Her må ikke mindst nævnes 250-års jubilæumsbogen fra 1993 – ”I Guld og Himmelblaat, En bog om frimureriet i Danmark i fortid og nutid” – hvori der gennem en række læseværdige artikler kastes lys over Ordenens historie og selvforståelse. At Ordenen ønsker at have for sig selv, hvad der foregår på en logeaften, er en anden og i og for sig ganske indlysende sag. Det kommer sådan set ikke andre ved – lige så lidt som det vedkommer andre end medlemmerne af en hvilken som helst klub, hvad der sker på klubbens møder, forudsat selvfølgelig at aktiviteterne er lovlige og tjener et godt formål.

Det skrevne grundlag for Ordenens virke kaldes fundamentalkonstitutionen. Her hedder det: *”En fremmed søgende skal for at kunne foreslås til optagelse i Ordenen () være døbt med den kristne dåb og bekende sig til den kristne tro” (). ”En frimurerbroder bør i al sin færd vise ærefrygt for Guds i Den hellige Skrift åbenbarede ord, som han*

flittigt bør læse” (). ”En frimurerbroder bør altid have i sine tanker de hellige ord ’Alt, hvad I vil, at menneskene skal gøre mod jer, det samme skal I gøre mod dem’”.

I Den Danske Frimurerorden foregår der intet, som strider mod den kristne tro, mod vore pligter som borgere eller mod god adfærd. Den mytedannelse, som med mellemrum har udfoldet sig omkring Ordenens virke, bunder til dels i, at man ikke uden videre kan afæske symbolsproget dets indhold. Det gælder overalt, hvor mennesker færdes; symboler optræder i adskillige forbindelser og altså ikke kun indenfor Ordenen. Det afgørende er den sammenhæng, hvori symbolerne indgår, og dette forhold er netop et væsentligt led i det frimureriske arbejde.

Ritual og ritualforståelse

Ritualer har eksisteret i alle kulturer til alle tider. Et nærliggende eksempel er gravlægning i oldtiden på dansk grund. Jættestuer, gravhøje og gravgoods vidner om, at ritualer har været anvendt ved afskeden med den døde. Fra oldtidens Ægypten er ikke mindst fundet i 1922 af Tutankhamons grav i Kongernes Dal et overvældende eksempel på rituelle handlinger. Det ses bl.a. af den store mængde gods og genstande, han fik med sig i graven. Hertil kommer de skikke, der hørte til behandlingen af den døde krop inden gravlæggelsen for mere end 3000 år siden.

Ordet ritual kommer af det latinske ”rite” eller ”ritualis”. Det omhandler religiøs skik og brug – hvordan religiøse regler og ceremonier udfolder sig. Ritualer omfatter handlinger, hvor deltagerne tror på, at der sker noget. Der indgår en guddommelig eller åndelig dimension. Der tilvejebringes en virkelighed, som ikke kan manifestere sig uden et ritual – en virkelighed, hvor der hverken kan måles eller vejes.

Især Det gamle Testamente rummer adskillige eksempler på ritualer til religiøse fester, lejligheder og situationer. Som eksempler på vore dages brug af ritualer kan nævnes Folkekirkens gudstjeneste, fejringen af juleaften i mange hjem eller optakten til en fodboldkamp.

Lad os som eksempel se nærmere på et traditionelt bryllup i en gammel dansk kirke. Her rummer ritualer en række mere eller mindre faste led, som sammen med ”det rituelle rum” udgør en helhed. Der indledes med kløkkeringning. Straks herefter føres bruden under orgelbrus ind af sin far. Hun går på hans venstre side. Når hun til sidst går ud af kirken, befinder hun sig på sin mands højre side. Når hun er blevet gift, regnes hun for at være mere ”fornem”, end da hun blev ført ind; den højre side anses for den fineste. Disse dele af ritualer fortæller således også, at bruden er den vigtigste hovedperson i begivenheden.

Bryllupsritualet udfolder sig ikke i noget almindeligt rum. Kirkehuset udgør i eminent forstand en ramme, hvor ritualer markerer livets faser. Her har mennesker mødtes gennem adskillige århundreder for at få sat tilværelsen i perspektiv – for at blive husket – for at lade sig tilsige af et religiøst indhold og være en del af en religiøs praksis. Ikke sjældent er der på væggene anbragt billeder, som er fredet i klasse A. Billedteksten er ofte skrevet med gotiske bogstaver og kan f.eks. oplyse, at der for flere hundrede år siden er skænket en større sum penge i gamle danske rigsdaler til kirken. Yderligere kan væggene og kormundingen (overgangen mellem koret, hvor alteret står, og ”skibet”, som er det største rum) samt ribberne langs hvælvingerne være prydet med ofte meget gamle kalkmalerier, der skildrer mennesker og situationer, eller som viser dekorative mønstre.

På hver side af skibets midtergang er der stolestader eller bænke til deltagerne. Disse siddepladser er placeret således i kirkerummet, at de forsamlede har front mod øst, når de sidder i kirken. De ser mod solens opgang med hele den symbolik, der gemmer sig bagved. På alteret længst mod øst står to høje stager med tændte lys. En almindelig tolkning af disse to lys går ud på, at de symboliserer Det gamle Testamente og Det Nye Testamente. På nogle andre er der yderligere anbragt en syvarmet lystempe med tændte lys. På alteret ligger der mindst 4 bøger: Bibel, alterbog (som rummer de læsninger og bønner, der anvendes i kirkerummet), ritualbog og salmebog.

Dette er imidlertid blot en mindre del af bryllupsritualet, som gæsterne for de flestes vedkommende er fuldt eller delvist fortrolige med. Til ritualet hører også læsninger fra Bibelen og gerne en personlig tale til parret – desuden en tilspørgsel, som munder ud i, at parret – stående foran knæfaldet – enkeltvis svarer ja til at blive ægteviet og derved juridisk indgår i et særlig forhold til hinanden. Juraen har afgørende betydning i skifteretten, når den ene part afgår ved døden, eller hvis parret bliver skilt, fordi ægteskabet opløses. På et tidspunkt knæler brudeparret, mens præsten beder en bøn for deres samliv og fællesskab samt Fadervor. Forinden har parret udvekslet ringe, som præsten overrakte med ordene: *”Så giv hinanden disse ringe som tegn på jeres løfte!”* Umiddelbart forinden blev ringene måske overdraget til præsten af en person, som brudeparret særligt havde udvalgt. Efter at brudeparret nu er ”bundet sammen” på en anderledes måde end før, og igen har sat sig, lyder der evt. solosang, eller der afspilles et stykke musik, som parret måske er uvidende om, fordi det skulle være en overraskelse.

I løbet af ritualet synges 3 til 4 salmer eller sange. Mod slutningen holder præsten sine arme og hænder i velsignende gestus og fremsiger nogle ord, der er henved 2500 år gamle, og som kaldes ”den aronitiske velsignelse” (Fjerde Mosebog 6,24-26). Denne velsignelse kan muligvis føres tilbage til templet i Jerusalem. Til allersidst går parret ud sammen til orgelspil – bruden nu på sin mands højre side.

I et af sine mere end 1300 ordsprog skriver ordsprogssamleren Peder Laale: *"Der er megen Mad i Guds Kælder"*. Parret, som nu er blevet gift, har med bryllupsritualet fået "et forråd at leve på". Dette forråd kommer til udtryk i præstens tale til brudeparret og i disse læsninger fra Bibelen og indrammer således: *"Sig altid Gud, vor Fader, tak for alle ting i vor Herres Jesu Kristi navn!"* (Efeserbrevet 5,20) – *"Vær ikke bekymrede for noget, men lad i alle ting jeres ønsker komme frem for Gud!"* (Filipperbrevet 4,6) – *"Bær hverandres byrder; således opfylder I Kristi lov!"* (Galaterbrevet 6,2) – *"Ifør jer som Guds udvalgte, hellige og elskede, inderlig barmhjertighed, godhed, ydmyghed, sagtnodighed, tålmodighed!"* (Kolossenserbrevet 3,12). Disse læsninger udgør et højdepunkt i ritualen. Præsten slutter med at sige: *"Dersom Herren ikke bygger huset, er bygmestrenes møje forgæves. Derfor vil vi bede Gud om velsignelse over jer, mens I knæler her"*, hvorefter der under håndspålæggelse på parrets hoveder lyder en bøn om *"nåde, lykke og velsignelse både til sjæl og legeme"*.

Dette udgør i grove træk indholdet i ritualen ved et traditionelt kirkebryllup. Gangen i handlingen kan variere i forhold til parrets ønsker samt skik og brug på egnen. Ritualen og stedet tager sig selv sagt anderledes ud, når bryllupshandlingen finder sted i naturen, i forsamlingshuset, i hjemmet eller på en anden lokalitet – eventuelt på sygestuen, når den ene af parterne ikke er i stand til at forlade hospitalet.

Ritualen spiller en afgørende rolle. Det binder handlingen sammen. Det sætter dagsordenen. Det favner de dybder, som fylder indholdet. En fremmed – én, der aldrig tidligere har været til et traditionelt dansk kirkebryllup – vil sikkert stå mere eller mindre måbende og uforstående over for en sådan begivenhed. Ritualen kræver fortrolighed, indlevelse og deltagelse.

I Den Danske Frimurerordens logebygninger kan der ikke holdes bryllupsceremonier eller andre kirkelige handlinger. Ordenen er ikke en konkurrent til eller erstatning for kirken. I logen benyttes desuden ritualer af en anden karakter og med et andet indhold. Dog er der lighedspunkter, og sporene går langt tilbage i tiden.

En række personer – i Ordenen kaldes de embedsmænd – besætter forskellige poster. Sammen med en omfattende symbolik – herunder et udvalg af genstande af symbolsk karakter – og med forskellige lyde og bankemåder – bidrager det til, at ritualen kan udfolde sig. Desuden indgår en række tiltaler og ordvekslinger som led i gennemførelsen af ritualen, ligesom rummet – selve logesalen – er indrettet på en ganske bestemt måde, alt sammen som en del af det ritual, der omkranser det såkaldte logearbejde.

Ritualen er fyldt med symbolik, som kan virke uforståelig for udenforstående. Hver aften udspilles det samme ritual på det enkelte trin af gradsstigen, dog med variationer ved særlige begivenheder. Det kan være overrækkelse af jubilæumstegn,

fejring af logens årsdag eller festloge med ledsager, hvor ægtefællen eller kæresten inviteres med, og hvor festlige indslag bidrager til at give en særlig stemning. Som det er tilfældet på enhver logeaften, ligger Bibelen på alteret i logesalen til markering af, at Ordenens virke henter inspiration i den kristne tradition.

Påklædningen på en almindelig logeaften er det samme som for de mandlige musikudøvere ved en koncert med et symfoniorkester: Kjølesæt (i logeregi dog med sort vest). En frimurerbroder blev engang spurgt: *"Hvorfor har I så fint tøj på?"* Hans svar lød: *"Det er det værd!"* Musikerne i et symfoniorkester møder jo heller ikke op til koncerten iført cowboybukser eller joggingtøj, men ofte i det stiveste puds. Hvorfor? Fordi det er det værd!

Ved kirkebryllupper sker det, at nogle af gæsterne lægger en hestesko på gulvet i kirkens midtergang. Meningen er, at brudeparret – gerne brudgommen – skal samle hesteskoen op på vej ud af kirken. Begrundelsen lyder normalt, at man derved ønsker parret lykke på deres vej ud i livet, efter at de to er blevet "rette ægtefolk", som det hedder i et ældre ritual for brudevielse. Engang lød begrundelsen netop, at parret på denne måde "gik ind i lykken". Man anbragte hesteskoen med åbningen mod de nygifte. Samme tankegang møder vi også, når der bliver hængt en hestesko op uden for døren til et hjem. Ved at blive anbragt med åbningen opad medvirker det til, at "lykken ikke skal falde ud". Udlægningen af hestekoens symbolik er omfattende og ganske varieret.

Placeringen af en hestesko omtales ikke i ritualet for kirkebryllup, og præsten, som har ansvaret for den kirkelige handling og ritualet, kan forlange hesteskoen fjernet eller anbragt uden for kirkens dør. Det gode spørgsmål er, om rummet er "for helligt" til dette symbol – og hvem der skal afgøre, hvad indholdet af hestekoens symbolik går ud på. Hvad betyder det, at et rum i dette tilfælde er helligt? Grundtvigs siger (salmebogen nr. 329), at *"Ordet kun helliger huset"*. Det betyder ikke, at kirkehuset er ligegyldigt, men at det er en særlig bygning, netop fordi *"Ordet kun helliger huset"*. Samme tankegang skinner igennem i Grundtvigs kendte salme: *"Kirken den er et gammelt hus"* (nr. 323).

Kirkerummets "helligelse" anfægtes ikke af, at deltagerne evt. bærer Thors hammer eller et andet såkaldt "hedensk" symbol i en kæde om halsen, eller om de har fået tatoveret ikke-kirkelige symboler på kroppen. Det er den enkeltes eget valg og med den tolkning, der lægges i det. Men det er præsten sammen med menighedsrådet og den teologiske tilsynsmyndighed (biskoppen), der har ansvar for, om kirkerummet er indrettet og benyttes efter sit formål, herunder hvilke symboler der anvendes.

Anbringelse af en hestesko i kirkerummet ved bryllupper er en følge af folketroen. Gennem århundreder har det været almindeligt især at betragte hesteskoen som

et symbol på lykke. Den skulle anbringes over døren eller på dørtærsklen med rundingen ind mod huset. Det kunne – mente man – holde fanden, hekse og genfærd fra døren. Antallet af søm og huller i hesteskoen blev brugt til at tage varsler, når man fandt en hesteko. Måske hænger det sammen med, at metallet jern blev tillagt magisk virkning, og at hestekoens form blev forbundet med den voksende nymåne.

Den slags forestillinger indgår næppe i vore dages skik med at lægge en hesteko i midtergangen ved et kirkebryllup. Hvem tænker på fanden, genfærd og hekse, når det nygifte par er på vej ud af kirken! Det handler formodentlig alene om at ønske lykke for det nygifte par. Det interessante i denne forbindelse er, hvad lykken går ud på. Hvad er det for en lykke, der ønskes for parret? Hvornår kan vi som mennesker kalde os lykkelige?

Benny Andersen har i digtsamlingen ”Den indre bowlerhat” fra 1964 et digt, som han kalder ”Lykken”. Her skriver han: *”Der er noget særligt ved lykken. Man kan blive helt glad, når man møder den, men også noget beklemt, står stille lidt, lister sig så varsomt frem som i et minefelt, og hver gang man sætter foden ned uden at ryge i luften, glemmer man enten at nyde lykken eller blir sur over ikke at vide, hvor længe den varer. Så når modgangen endelig melder sig, er det en lettelse, som om man er kommet i sikkerhed. Det er nu skammeligt, for der er noget særligt ved lykken, som man ellers ikke møder. Måske ligger fejlen dér, at man kender for lidt til den, burde sætte sig mere ind i den. Jeg tror, der er en træningssag”*.

Når de nygifte tager hestekoens med sig på vej ud af kirken, ønskes de alt muligt godt i deres fælles kærlighed – at denne kærlighed må bære dem og følge dem på livets vej, også i modgangen. Det lykkelige ægteskab viser sig vel netop at være godt derved, at begge trækker på samme hammel, også når sorg og modgang kaster skygger ind over dagligdagen. En hjælp til at leve det daglige samliv tager derfor først og fremmest sit udgangspunkt i de ord om tilgivelse, som har en fremtrædende plads i vielsesceremonien i kirken.

Et kirkebryllup giver ingen garantier for et lykkeligt ægteskab, hvilket jo ikke skal hindre, at man ønsker alt mulig godt for parret. Til gengæld giver kirkebrylluppet et forråd at leve på.

At sidde 13 til bords

Som mennesker spiser vi ikke kun for at blive mætte, men også som udtryk for et fællesskab. Måltidsfællesskabet har et symbolsk indhold, som handler om tillid og accept, ja, endda om kærlighed. Det vidste og viste Mesteren fra Nazaret, da Han

Skærtorsdag – aftenen før sin død – indstiftede et måltid af en særlig karakter. Ved denne lejlighed ”indviede” Han brød og vin i påsyn af sine 12 venner og sagde nogle ord, som rummer en dybde, ingen endnu er nået helt til bunds i – alt sammen formet af symbolsproget.

I tilknytning hertil er det blevet en udbredt og sejlivet overtro, at det betyder ulykke at sidde 13 til bords. Den slutning, der drages ud fra grundlæggelsen af nadveren, savner tilmed logik. Overtroen påstår, at 13 er et ulykkestal, fordi én døde. Ergo, hævdes det, vil én dø, hvis man i vore dage sidder 13 til bords. Men der døde ikke kun én efter Skærtorsdag aften; der døde to! Den ene var Judas Iskariot, som forrædte sin Herre og Mester. Han døde for egen hånd. Den anden var Mesteren selv; også Han døde, men – og det er det springende punkt – Han blev tre dage senere set levende og var herefter gennem nogen tid lyslevende sammen med sine venner – bortset fra Judas – for at fortsætte sin virksomhed om tilværelsen som menneske og om ”Gud og de højeste ting”. Disse forhold er værd at bemærke, når det hævdes, at tallet 13 er et ulykkestal. Det skulle snarere opfattes modsat, når vi tager nadverens måltidsfællesskab og Mesterens ”skæbne” i betragtning. Igen: Symbolsproget trænger dybere ned – både fordi vores viden om disse afgørende begivenheder omkring år 33 er begrænset, og fordi – i samklang hermed – symbolsproget siger det, som nok så mange ord ikke kan udtrykke. Symbolsproget er troens modersmål.

Symbolikken omkring Skærtorsdag aften kommer på en særlig måde til udtryk i billedet af den sidste nadver, som hænger på væggen i Johanneskirken i det topsikrede Enner Mark Fængsel ved Horsens. Billedet måler 4½ x 1½ meter og er malet på lærred af den tidligere Hells Angels rocker Jan Jochims. Efter at have forladt rockerklubben og gået i isolation, videreudviklede han sine evner for at male. Da han senere i sit afsoningsforløb begyndte at komme på udgang fra fængslet, udstillede han over 30 billeder i København med stor succes.

Figur 1 Jan Jochims 2013, ”Den sidste nadver”, acryl på lærred, 4½ x 1½ meter. Johanneskirken, Enner Mark Fængsel. Foto: Jesper Birkler

Sammen med to andre indsatte malede han også 5 billeder med motiver fra Det Nye Testamente begyndende med Mesterens fødsel i Betlehem og sluttende med

himmelfarten. Disse 5 billeder hænger også i fængselskirken. Billedet af den sidste nadver har Jan Jochims malet alene, og det rummer en række markante træk, som beskueren måske ikke umiddelbart får med.

Jan Jochims er inspireret af Leonardo da Vincis billede fra det 15. århundrede af "den sidste nadver" i form af et vægmaleri i klosteret Santa Maria della Grazia i Milano, som måler 450 x 870 cm. Imidlertid har Jan Jochims bibragt motivet et ganske særligt indhold. Hovedparten af figurerne er fanger fra fængslet, bl.a. Birger, som arbejdede i fængslets bibliotek, desuden flere kirketjenere og medlemmer af kirkekoret, bl.a. Allan, Dennis, Brian, Nicolaj, Mike og andre fanger, som arbejdede i kulturhuset, hvor Johanneskirken er beliggende. Personen i blå er min forgænger som fængselspræst, Annelise Brok, som satte projektet med nadverbilledet i gang. Stående på hendes venstre side ses fængselsinspektør Jørgen Bang. Han er blevet udstyret med en narhat. I midten ses Mesteren og på hans højre side den bibelske Judas Iskariot, som holder et kranie i hånden – en symbolik, som taler for sig selv. På Mesterens venstre side sidder evangelisten Johannes. Under arbejdet med at færdiggøre billedet malede Jan Jochims evangelisten Johannes med et æg i hånden. På adskillige af Jan Jochims' billeder er der afbildet ét eller flere æg. Jeg fulgte færdiggørelsen af billedet og ophængningen og spurgte Jan Jochims, hvorfor Johannes holder et æg i hånden. Hans svar lød: *"Vi har alle været et æg, vi har alle fået nogle muligheder, og vi har alle forspildt nogle muligheder"*.

Der er flere afgørende pointer ved nadverbilledet i fængselskirken. Hvem var sammen med Mesteren den sidste aften, inden Han døde? Det var alle dem, der flygtede: Hans 12 nærmeste venner. Vi kalder dagene fra Palmesøndag til Påskelørdag for "Den stille uge". Af stille uger i årets løb har vi kun dagene fra Palmesøndag til Påskedag. I det daglige er mange mennesker nærmest omringet af mangel på stilhed. Det kan være en radio eller et TV-apparat, der er tændt, ligesom mobiltelefonen kun sjældent er slukket! Tilsvarende med trafikken, som ofte bevæger sig med fuld fart, for mennesker har travlt. Travlt med hvad?

Her kommer tavsheden ind – måske tavsheden overfor "det højeste væsen" – måske eftertanken. Hvis "Den stille uge" går på selve begivenhederne, er det måske en misvisende betegnelse for disse afgørende dage. Vi hører om æselridt med hyldestråb fra de samme mennesker, som fem dage senere havde ændret opfattelse og nu med nok så høj røst krævede dødsstraf – og fik deres krav opfyldt. Dødsstraffen blev eksekveret Langfredag, og her kom menneskelig ondskab og nederdrægtighed til fuld udfoldelse - ikke lige den slags, der hører ind under betegnelsen "en stille uge". Det er selvfølgelig noget andet, der menes. Det handler om sindets stilhed – eftertankens ophold under vandringen på livets støvede landevej – til fordybelse – til tro – for at se efter, om noget kunne forandres – om livet ikke kunne blive mere

end jagten på de sædvanlige ting, som mennesker alle dage har stræbt efter – alt det, som møl og rust fortærer. Også dét havde Jan Jochims i tankerne, da han udformede sit nadverbillede, men der er endnu en afgørende pointe.

Først skal vi omkring et andet hjørne af symbolikken bag dagen før den lange fredag. Skærtorsdag har en ganske særlig betydning ud fra selve navnet. "Skær" betyder "ren". Vi kender det fra betegnelsen "skært kød". Skærtorsdag har noget at gøre med renhed, men af en anden art end den, der opnås ved brug af de rigtige vaskemidler. Dagen binder begivenhederne sammen – den har udblik til Palmesøndags optog frem over Langfredags gru til den lyse Påskemorgen. Det handler om en pagt, der har at gøre med det allerinderste ved Mesterens person. Det er derfor, Han siger: *"Dette er den nye pagt ved mit blod"* – et udsagn som er mættet med symbolsprog.

Måske det netop var det, der gik op for Suzanne Brøgger, da hun engang var gæsteprædikant ved en gudstjeneste. Hun fortæller om det i bogen *Transparence*. Kirken er stopfuld af mennesker. Men ved uddelingen af nadveren slår det klik for hende. Suzanne Brøgger skriver: *"Jeg havde ikke forudset, at den dér lille papkiks kunne gøre fra eller til. Jeg tænkte, at det ikke kunne gøre noget at deltage i symbolikken, når jeg nu var i det fælles rum. Men så skete det frygtelige, at det blev virkeligt. På et dybere sted føltes det meningsfuldt, at denne kannibalistiske canapé skulle vise sig præcis så uudholdelig, som den burde være et kors for tanken. For de andre bestod pinligheden ikke i ritualet, men i at jeg ikke kunne holde op med at græde. Tårerne flød. Jeg vidste ikke, om jeg burde forlade kirken, eller hvor i verden jeg skulle anbringe min krop. Jeg var blevet tvunget hen i en dimension, hvor kroppen var blevet til overs"*

Suzanne Brøgger taler videre om, at Kristus ikke bare findes, men at han griber menneskers liv. Det er præcis denne pointe, Jan Jochims har indfanget med sit nadverbillede. Skærtorsdag begynder gåden at tage form. Det måltid, der grundlægges denne aften, peger hen på morgendagen. Derfor er der tale om et helligt måltid. I vore dage er der ellers ikke ret meget, der er helligt. Men nadverens måltid er helligt. Vi kalder det for et sakramente, fordi det er grundlagt af Mesteren selv. Helt nøjagtigt: Det er helligt som sakramente, fordi det indeholder et ydre tegn og en indre gave. Ligesom dåben. Også dåben er et sakramente. Også dén indeholder et ydre tegn og en indre gave. Dermed er nadveren ikke bare et mindemåltid. Hvis det blot havde været et mindemåltid, havde det nok ikke rørt Suzanne Brøgger så dybt, at hun følte, Kristus greb hendes liv. Det ramte hende i hjertekulen.

Da Mesteren sad til bords med sine venner den første Skærtorsdag aften, var Han sammen med dem, der senere vendte Ham ryggen. Det gjorde de alle 12! Ikke mindst Peter! Men også Judas! Han fik endda penge for at afsløre sin Herre og Mester. Hvem var det, der forrådde? *"Det er vel ikke mig?"* sagde de hver især. Som

Peter så malerisk siger det i Zeffirellis Jesus-film: *"Vi forrødte ham alle sammen!"* Hos evangelisten Lukas hedder det om Judas, at Satan fór i ham (Lukasevangeliet 22,3). Hvem var denne Judas? Judasevangeliet, som for ca. 20 år siden bragte mange sind i kog, fortæller intet historisk herom. Dette skrift er et senere forsøg på at tolke Skærtorsdags-begivenhederne og sætte et prædikat på personen Judas. Måske der hos Judas lå en erkendelse af, at han ikke kunne følge efter Mesteren. Måske han var opfyldt af skuffede politiske forventninger. I hvert fald fortrød han sin gerning og begik selvmord. At gå i det ondes tjeneste har sin pris. Flere af de ledende nazikrigsforbrydere i 1945 gik med en cyankaliumkapsel på sig, således at de i tilfælde af arrestation kunne begå selvmord, hvad flere af dem faktisk gjorde. De frygtede. De var bange. Derfor rummer Skærtorsdag et memento – at vi alle har muligheden i os for at blive forrædere og for den sags skyld komme i fængsel.

Judas fik 30 sølvpenge for sin ugerning. En blomst er ligefrem opkaldt efter det. Dens navn er: "Judaspenge". En talemåde handler endda om et Judas-kys, det vil sige falskhed. Når Judas bliver afbildet, er han ofte klædt i en gul dragt, fordi den gule farve kan være symbol for falskhed. Også denne detalje indgår i nadverbilledet malet af Jan Jochims. Så meget mere påfaldende er det, at Judas som den eneste står op. Han er på vej væk – på vej ud for at fuldbyrde sit forræderi. Men også Judas deltog Skærtorsdag aften. Derfor er der plads til alle omkring nadverbordet, og dermed – det er Jan Jochims' hovedpointe – også fangerne i fængslet.

Nadverens ydre tegn er brødet og vinen. Den indre gave er tilgivelsen og fællesskabet – dét at få del i en ny dimension i form af den evige sammenhæng, som kom til fuld udfoldelse med Mesterens opstandelse Påskemorgen – ikke symbolsk forstået, men *"kødets opstandelse"*, som bliver nævnt ved enhver gudstjeneste. – Andre kirkesamfund har varierende opfattelser af, hvad der defineres som et sakramente, og tolker det forskelligt. På dansk grund er den evangelisk-lutherske forståelse gældende, som det er nævnt i "Danmarks Riges Grundlov" – "Junigrundloven" af 5. juni 1849.

Den katolske kirke opregner 7 sakramenter: Dåb, nadver (eukaristi), konfirmation (firmelse), skriftemål (bød), syges salvelse (førhen benævnt den sidste olie), ordination og vielse (indgåelse af ægteskab). Den evangelisk-lutherske kirke opregner 2 sakramenter: Dåben og nadveren.

$$3 + 4 = 7$$

Talsymbolik er læren om den dybere betydning, som man førhen tillagde bestemte tal. I vore dage er talsymbolik ofte udtryk for naive forestillinger om antallet af bestemte ting og forhold og nok så meget et forsøg på at "få styr på verden" og

sig selv. Talsymbolik har i årtusinder interesseret mennesker, der er optaget af ordening og livstydning.

Fra gammel tid har tallet tre haft en omfattende symbolsk betydning. I den tidlige kristne kirke forsøgte man at udtrykke noget om Gud ved hjælp af en bestemt geometrisk figur: En ligesidede trekant, som hviler på siden. Denne trekant kan også ses i mange kirker. – For 2000 år siden opdelte man verden i tre dele: Europa, Asien og Afrika; større var den verden, vi europæere kendte til, ikke dengang. Også den menneskelige krop blev opdelt i tre: Legeme, sjæl og ånd. Overhovedet har indoeuropæere tænkt meget i "tretaller".

Således spiller tretallet en rolle i mange eventyr, f.eks. i "Fyrtøjet", hvor H.C. Andersen fortæller om tre hunde, der boede under et hult træ. Den første hund havde øjne så store som tekopper, den anden hund havde øjne så store som møllehjul, den tredje hund havde øjne så store som Rundetaarn.

Også i Bibelen møder vi tretallet. Noah havde tre sønner: Sem, Kam og Jafet. De blev fædre til jordens stammer (Første Mosebog 6). – Abraham fik besøg af tre mænd, der fortalte ham, at hans hustru Sara skulle føde en søn i sin alderdom (Første Mosebog 18). – Vi siger også, at tre vise mænd fra Østerland besøgte det nyfødte barn i Betlehem. Evangelisten Mathæus nævner dog ikke, at de vise mænd udgjorde et antal på tre, men at de bragte tre gaver: Guld, røgelse og myrra (Mathæusevangeliet 2). – I det ofte citerede kapitel 13 i Første Korintherbrev slutter Paulus med at skrive således: *"Så bliver da tro, håb, kærlighed, disse tre. Men største af dem er kærligheden"*. Disse eksempler er en del af baggrunden for, at tallet tre ofte kaldes guddommeligt. Andre henviser også til Treenigheden, dét at Gud er én, men viser sig på tre måder: Som Fader og som Søn og som Hellig Ånd.

Imidlertid findes der ikke nogen udformet lære om Treenigheden i Bibelen. Tallet tre har således ikke nødvendigvis noget direkte at gøre med Gud som treenig. Med Treenigheden menes, at Gud udgør ét væsen, men tre "personer" – ikke i vores betydning af ordet person, men i betydningen fremtrædelsesmåder. Det latinske ord "persona" betegner egentlig en maske, som blev brugt af skuespillere på scenen. "Persona" kan også betyde "rolle" eller "karakter" f.eks. i et skuespil. Læren om Treenigheden blev udformet i det fjerde århundrede og er et forsøg på at sige, hvordan Gud er ét, men viser sig på tre måder. Treenigheds-læren er således ikke en forklaring af Guds eksistens, men en hjælp for troen og et værn mod filosofisk spekulation. Læren om "den treenige Gud" er derfor også et forsøg på at distancere sig fra et gudsbillede, hvor Gud er højt ophøjet over og uberørt af livets gang på jorden, og et modtræk mod at blive beskyldt for flerguderi.

Også tallet 4 har en omfattende betydning. Det gennemsyrrer den menneskelige tilværelse, ikke mindst med verdenshjørnerne, hvad enten man er sømand eller landkrabbe. Hvis man forestiller sig, at der kun er tre verdenshjørner, hvordan ville vi så orientere os? Med 5 verdenshjørner ville det være endnu mere vanskeligt. At symbolik udvikler sig i betydning og indhold fremgår af tolkningen af navnet på det første menneske, der er omtalt i Bibelen: Adam (Første Mosebog 2). Navnet består i sin hebraiske form af tre konsonanter (אָדָם: alef, daleth og mem som egentlig betyder ”menneske”. Det har sin forklaring i, at Gud dannede mennesket af mulden fra agerjorden, som på hebraisk hedder *ha-adama*. Der er således et ordspil mellem mennesket Adam og agerjorden; da mennesket bliver fordrevet fra Edens Have, fordi det gjorde oprør mod Gud, skal det vende tilbage til agerjorden, hvorfra det er kommet (Første Mosebog 3,19). Herudfra er navnet Adam blevet overfortolket ud fra dets græske stavemåde (Ἀδὰμ) ved at henvise til, at disse fire bogstaver på græsk danner begyndelsesbogstaverne på de fire verdenshjørner: árktos, dýsis, anatólê og mesembria (græsk: ἄρκτος, δύσις, ἀνατολή, μεσημβρία). Her ser vi et eksempel på, hvordan symbolikken kan udvikle sig eller ligefrem udarte til kunstige forestillinger, som har bevæget sig langt væk fra den oprindelige betydning.

Flere eksempler kan nævnes, hvor 4-tallet indgår. Særligt nærliggende er det, at menneskehjertet har fire kamre, og at vort liv som mennesker kan opdeles i fire aldre: Barndom, ungdom, voksenalder og alderdom. Det har ikke mindst betydning i årets sidste ende, hvor ”menneskelivets fire aldre brænder ned på evighedens krans”, på adventskransen. Vort liv som mennesker bliver sat ind i en evig sammenhæng med dét, der skete julenat i Betlehem.

Vi har fire årstider. Vi kan også nævne floden i Edens Have, der deler sig i fire: Pisjon, Gihon, Hiddekel og Frat (Første Mosebog 2). Bag sidstnævnte gemmer sig floden Eufrat. Hiddekel er Tigris. Gihon kan være identisk med floden, der løber ved landet Kush og er måske identisk med Nilen. Gihon kan også være kilden neden for tempelbjerget i Jerusalem. Pisjon er muligvis en flod i det nordlige Arabien.

I dag siger vi, at der er 4 store profeter i Det Gamle Testamente: Esajas, Jeremias, Ezekiel og Daniel. I den jødiske bibel regnes der kun med tre store profeter, hvor Daniels Bog optræder til sidst blandt Skrifterne. Til gengæld er der i Septuaginta, som er den ældste græske oversættelse af Det Gamle Testamente, de fire nævnte store profeter.

I Det Nye Testamente er der fire evangelier: Mathæus, Markus, Lukas og Johannes. Men udenfor Det Nye Testamente er der mange flere evangelier, som ikke kom med; de blev udeladt af kanon, som udgør udvalget af ”de rette” hellige skrifter, fordi de ikke blev anset for at kunne være rettesnor for kirkens trosgrundlag.

Da Mesteren blev henrettet på Golgata i år 33, skete det sandsynligvis på et såkaldt T-kors. Senere tilføjede man en fjerde korsarm for at fortælle, at budskabet om Ham skulle ud til alle fire verdenshjørner. I kirkehistorien tæller vi 4 store fædre: Ambrosius, Hieronymus, Augustin og Gregor den Store. Grækerne talte om 4 elementer: Jord, luft, ild og vand – dét, at alting består af disse fire grundelementer. Denne tankegang var formuleret af den græske filosof Empédocles (ca. 490-ca.430) og blev senere overtaget af Aristoteles.

Med tallet 7 behøver det ikke kun at være den numeriske værdi, der spiller ind. I Anden Mosebog 21 opregnes de lovbud, der gælder for anskaffelse og behandling af trælle. Her hedder det, at *"når du køber dig en hebraisk træl, skal han trælle i seks år, men i det syvende år skal han frigives uden vederlag"*. I denne sammenhæng udgør tallet syv således ikke et bestemt antal, men er udtryk for en helhed.

Tallet 7 optræder i den ganske almindelige dagligdag, f.eks. i Mesterens egen bøn Fadervor (Mathæusevangeliet 6,5-13). Denne bøn består af 7 bønner. Tallet 7 havde således en særlig betydning for Ham, der formede denne bøn, Mesteren selv. Han var rundet af en tradition, hvor "syv" indgik som en naturlig del af dagliglivet. For grækerne var tallet 7 udtryk for noget altomfattende og udgjorde et grundprincip i tilværelsen. Vi siger også: *"Til syvende og sidst"*. Tilfældigt er det heller ikke, at ugen har 7 dage. Det har ikke kun sin grund i fortællingen på Bibelens allerførste blade om Guds skabelse af verden (Første Mosebog 1). Gud arbejdede i 6 dage, men hvilede på den syvende, som var sabbatten, det vil sige lørdagen. Men syvdagesugen går endnu længere tilbage. Den har rod i babylonisk kultur. For få årtier siden ændredes kalenderens angivelse af, hvornår ugen begynder. Før da var søndag ugens første dag. I dag er mandag vedtaget som ugens første dag. Søndag som ugens første dag grunder sig på beretningen om Mesterens opstandelse Påskemorgen: *"Den første dag i ugen, tidligt om morgenen, mens det endnu var mørkt, kom Maria Magdalene ud til graven, og hun så, at stenen var flyttet fra graven"* (Johannesevangeliet 20,1).

I oldkirken talte man om hjemstedet for de 7 lilleasiatiske menigheder: Efesus, Smyrna, Pergamum, Tyatira, Sardes, Filadelfia og Laodikæa. Om valget af netop disse menigheder udgør et reelt tal, eller om antallet er valgt for at nå syv, står hen i det uvisse. Antallet på 7 lilleasiatiske menigheder er måske valgt, for at det skal "gå op" eller for at udtrykke en form for helhed.

Mariehønen (de fleste mariehøns) har 7 prikker. Vi taler om 7 kontinenter og 7 verdenshave. Også her er antallet formodentlig valgt, for at det skal "gå op". Vi taler også om verdens 7 underværker i antikken: Feidias' Zeusstatue i Olympia, Artemistemplet i Efesus, Mausoleet i Halikarnassos, Kolossen på Rhodos, Fyrtårnet på Faros ved Alexandria, Kheopspyramiden i Giza og Babylons hængende Haver.

Flere andre "vidundere" er blevet nævnt, men kom ikke med på listen – f.eks. Babylons Mure – da et antal på 7 var afgørende. Nu står kun den store pyramide over farao Kheops (egl. Khufu på ægyptisk) i Giza tilbage. Hvis vi skulle opregne nutidens eller den nyere tids underværker, ville Den kinesiske Mur sikkert blive nævnt.

Vi opregner 7 korsord, da Mesteren døde på Golgata. Det er næppe historisk korrekt, men igen et forøg på at opnå den helhed, der tillægges tallet 7. – Også andre påfaldende "syvheder" kan nævnes. Mellem Påske og Pinse er der 7 uger. C-dur-skalaen har 7 toner. På bibelsk grund nævnes den formation på stjernehimlen, som kaldes Syvstjernens Bånd (Jobs Bog 38,31).

Når det skal gå stærkt, kan vi tage syvmilestøvler på. De kan tilbagelægge syv mil (en dansk mil er 7 kilometer) for hvert skridt – en almindelig forestilling i eventyr, især hvor det drejer sig om at rejse til verdens ende. Det er også muligt at komme i "den syvende himmel", ligesom man kan være "i syv sind". Mange flere eksempler kunne nævnes, bl.a. fra det sidste skrift i Bibelen: Johannes Åbenbaring. Her optræder tallet 7 meget hyppigt og i sammenhænge, som kan forekomme svært tilgængelige. Johannes Åbenbaring er op gennem tiden blevet brugt til mange påfaldende aktiviteter, herunder krig, magtmisbrug og anden form for undertrykkelse. Det gælder adskillige religiøse skrifter. Hvis de læses bogstaveligt uden hensyntagen til den samtid, hvori de er skrevet og den oprindelige sammenhæng, hvor de blev brugt, kan der opstå fatale misforståelser og fejltagelser.

Måske den væsentligste del af svaret på den omfattende anvendelse af 7-tallet som symbol skal søges i det forhold, at regnbuen har 7 farver (rød, orange, gul, grøn, turkis, indigo og violet). Regnbuen kom så at sige først og er også omtalt på bibelens indledende blade (Første Mosebog 9). Her fortælles det, at der viste sig en regnbue på himmelhvælvingen, efter at Noah gennem nogen tid havde sejlet rundt i arken under den store oversvømmelse. Da vandstanden begyndte at falde, udsendte Noah en ravn for at danne sig et indtryk af situationen. Raven vendte ikke tilbage. Dernæst udsendte Noah en due. Den vendte tilbage uden det ønskede budskab. Igen ventede Noah 7 dage, inden han atter sendte en due ud fra arken for at se, om vandet yderligere var faldet efter den store oversvømmelse. Ved aftenstid vendte duen tilbage med et frisk olivenblad i næbbet som et tegn på, at den store vandflod nærmede sig sin afslutning. Således er også duen blevet et symbol – både som udtryk for, at den, der ligger begravet under en sten, hvorpå der er anbragt en due af f.eks. alabast, nu har fået fred, men også duen som fredssymbol i politiske sammenhænge og her ofte gengivet med en grøn gren eller kvist i næbbet. Noah ventede nu yderligere 7 dage, før

han igen udsendte duen fra arken, og denne gang vendte den ikke tilbage. Det er her, regnbuen kommer ind i billedet. Den blev et tegn – ofte kaldet et pagtstegn – på, at der nu herskede fred mellem Gud og Noah. Her står vi sikkert ved selve hovedgrundlaget for en stor del af det symbolske indhold, der knytter sig til tallet 7, og som sidenhen har udviklet sig til en meget omfattende symbolik.

I Johannesevangeliet optræder tallet 7 på en mere eller mindre skjult måde og uden at skriftets forfatter giver et klart vink om en tolkning. F.eks. findes der i Johannesevangeliet 7 såkaldte tegn. Det begynder med, at vand bliver til vin ved "Brylluppet i Kana i Galilæa" (2,1–11). Derefter følger "Helbredelsen af den kongelige embedsmands søn" (4,43–53), "Den syge ved Bethesda Dam" (5,1–18), "Bespisningen af de 5000" (6,1–15), "Vandringen på søen" (6,16–21), "Helbredelsen af den blindfødte" (kapitel 9) og endelig højdepunktet med "Opvækkelsen af Lazarus" (kapitel 11). Disse begivenheder er i Johannesevangeliet mere end blot undere. De er tillige symboler. Var de alene mirakler, som man eventuelt blot kunne undre sig over, manglede de den dybde, som tegnet rummer, og som er et særkende for Johannesevangeliet. Disse tegn peger hen på noget større; de viser hen til Ham, der står bag Mesteren: Gud selv.

Hos evangelisten Johannes optræder tallet 7 også i den måde, Mesteren definerer sig selv, hvor Han siger: "Jeg er!" – på græsk: ἐγώ ειμι ("egó eimí"). Her spilles der på flere forhold, først og fremmest beretningen i Anden Mosebog 3,13f om Moses' kaldelse ved den brændende tornebusk. Her lyder den danske oversættelse: *"Moses sagde til Gud: 'Når jeg kommer til israelitterne og siger dem, at, at deres fædres Gud har sendt mig til dem, hvad skal jeg så svare dem, hvis de spørger mig om hans navn?' Gud svarede Moses: 'Jeg er den, jeg er!' Og han sagde: 'Således skal du sige til israelitterne': 'Jeg er har sendt mig til jer!'"* Denne udlægning af Guds navn som "Jeg er" har givet anledning til mange overvejelser. En mulighed er, at Guds navn Jahve – hebraisk: יהוה ("jvh", som udtales "Jahveh") – måske er en form af udsagnsordet "at være" (på hebraisk: היה, "haja"). Denne tolkning er usikker. Det Gamle Testamente er skrevet på hebraisk, Det Nye Testamente er skrevet på græsk. Hebraisk skriftsprog består af konsonanter. I bibelsk hebraisk er vokalerne tilføjet for at angive, hvordan teksten skal læses. For omkring 1400 år siden udviklede jødiske lærde det såkaldte masoretiske system. Det består af prikker og streger til angivelse af, hvordan vokalerne skal udtales i det skrevne sprog. Vokaltegnene udgør derfor en nøgle til den rette udtale og fortolkning af den hebraiske grundtekst. På hebraisk findes der i hovedsagen to navne for Gud: יהוה ("Jahveh", her uden vokaltegn) og אֱלֹהִים ("Elohim", her med vokaltegn). Guds navn Jahve i form af de fire konsonanter יהוה (jvh) benævnes ofte som et tetragram, hvilket blot betyder et ord på 4 bogstaver. Spørgsmålet er, hvordan Guds navn skal udtales. Retroende jøder opfatter Guds navn for at være så helligt, at det ikke bør udtales. Ved højtlesning af de hellige skrifter udtaler de ikke Guds

navn i form af tetragrammet, men læser i stedet for ”Herren”, som på hebraisk skrives אֲדֹנָי og udtales ”Adonaj”. Således er vokaltegnene fra ”Adonaj” blevet sat ind i tetragrammet, hvorved der kommer til at stå Jehovah (hebraisk: יְהוָה).

Ukendskab til det hebraiske sprog var skyld i, at man senere hen læste Jehovah og ikke Adonaj. Denne sprogligt ukorrekte form har eksisteret siden da, også fordi man efter at have erkendt den rette udtale vedblev med at anvende formen Jehovah. Vi synger f.eks. *”trindt om Jehovas højhellige navn”* i Grundtvigs salme ”Lovsynger Herren” (salmebogen nr. 3), og et kendt trossamfund anvender ordet Jehovah med forkærlighed. I en del danske oversættelser af Det Gamle Testamente er tetragrammet gengivet med ”HERREN”. Hvor der derimod står skrevet Adonaj, gengives det med ”Herren”. I Septuaginta, som er den græske udgave af Det Gamle Testamente, bliver יהוה gengivet med ὁ κυριός (”ho kyriós”, ”herren”). Den rette udtale af Guds navn har været ivrigt diskuteret. En række navne, som er kædet sammen med tetragrammet, slutter med ”ja(hveh)”. Vi møder det også i endelsen på udråbet ”Halleluja”, som ordret betyder: ”Lovsyng Jahve”. I vore dage er der udbredt enighed om, at den rette udtale er Jahve. Ifølge oplysninger hos kirkefædrene skrev samaritanerne ”Jave” (på græsk: Ἰαβε). På sengræsk sprog blev ”b” efterhånden erstattet af ”v”, som det også er tilfældet på moderne græsk.

Ved at sige ”Jeg er” – på græsk: ἐγώ εἰμι (”egó eimí”) – udtaler Mesteren således dét, man som rettroende jøde ikke må sige: Guds navn. Disse syv ”Jeg-er-udsagn” i Johannesevangeliet lyder: *”Jeg er livets brød”* (6,35); *”Jeg er verdens lys”* (8,12); *”Jeg er døren til fårene”* (10,7), *”Jeg er den gode hyrde”* (10,11), *”Jeg er opstandelsen og livet”* (11,25), *”Jeg er vejen og sandheden og livet”* (14,6), *”Jeg er det sande vintræ”* (15,1).

Udsagnene i Johannesevangeliet om ”tiden” udgør et særligt træk, f.eks. hvor Mesteren taler om sin bortgang. Henvendt til sine disciple siger Han: *”En kort tid ser I mig ikke længere, og atter en kort tid, så skal I se mig”* (16,6–20). Inden for blot 5 vers i kapitel 16 bruges udtrykket *”En kort tid!”* – på græsk: μικρόν (”mikrón”) – 7 gange. I de ældre oversættelser af Det Nye Testamente blev det gengivet: *”En liden stund”*. Ifølge Johannesevangeliet siger Mesteren sådan til sine nærmeste venner, de tolv disciple, aftenen inden Langfredag. Hvad han i virkeligheden siger, er, at Han bliver forrådt for ussel mammon, taget til fange og dømt til døden ved henrettelse på et kors, men kort tid derefter – nogle få dage senere – får de Ham at se igen. Han bliver ikke liggende i gravhulen, men opstår fra de døde. Han taler således om tidsrummet fra Langfredag til Påskemorgen.

Menorahen – den syvarmede lysestage

Med tallet 7 skal vi også omkring et af de mest berømte klenodier fra det bibelske univers og det jødiske folks tidligste historie: Den syvarmede lysestage. Denne stage

kaldes på hebraisk menorahen – på hebraisk: *הַמְנוּחָה* ("ham'nora") – og er omtalt i Anden Mosebog kapitel 25. Ifølge beskrivelsen i Bibelen var den fremstillet af guld og skønnes at have haft en vægt på ca. 30 kilo. Stadig ifølge den bibelske fortælling stod stagen i templet i Jerusalem. Templet blev ødelagt af romerne i år 70 efter Kristus. Forinden plyndrede romerne templet og bragte bl.a. den syvarmede lysestage til Rom. Til minde om disse afgørende begivenheder lod romerne opføre den såkaldte triumfbue på Forum Romanum. Her kan man endnu se en relieffremstilling, hvor soldaterne bringer krigsbyttet ind i byen, herunder den syvarmede lysestage. Hvad der sidenhen skete med menorahen, vides ikke. En legende hævder, at den er gravet ned et sted ude i Tiberen. Det mest sandsynlige er måske, at den blev smeltet om. En rettroende jøde går ikke igennem Titusbuen og nægter således at se fremstillingen af, hvordan de romerske soldater slæber tempelskattene fra det hellige land til det romerske magtcentrum i år 70. Skulle menorahen blive genfundet – og det er vel ikke en umulighed – vil det være en sensation og som følge af stagens symbolske indhold have enorm betydning – især for staten Israel, hvor den fra statens oprettelse i 1948 på ny kom i centrum. Om lysestagen skulle "leveres tilbage", hvis den dukker op igen, er en helt anden sag.

Figur 2 Moderne udgave af hanukkah-stagen. <https://joediskinfo.dk/vidensbank/lyndlings-belligdag>. Gengivet med tilladelse fra Det Jødiske Samfund i København.

Hvor stagen har 9 lys, kaldes den hanukkah og skal minde om indvielsesfesten for Jerusalemstempeli år 165 f.Kr. Tre årtidligere var templet blevet vanhelliget af syrerkongen Antiokus IV Epifanes, der havde ladet opføre et Zeus-alter på brændofferaltets plads. Tempelindvielsesfesten (er også omtalt i Johannesevangeliet 10,22) varede i

8 dage og symboliseres ved 8 af lysene. Det 9. lys i hanukkah-stagen bruges til at tænde de andre lys.

I mange danske kirker står der en syvarmet lysestage på alteret eller andetsteds i kirkerummet. Det har først og fremmest sin årsag i, at salmedigteren N.F.S. Grundtvig den 29. maj 1861 kunne fejre 50-års præstejubilæum og i denne anledning fik foræret en syvarmet lysestage. Den var fremstillet af tyve karats guld og ud fra Bibelens beskrivelse af, hvordan stagen skal være udformet med både mandelblomst-lignende vækster og med vulster. Stagen blev overrakt til Grundtvig af enkedronning Caroline Amalie som en gave fra de nordiske kvinder. Ved overrækkelsen udtalte enkedronningen: *"Måtte denne guldarmstage minde Dem om lyset, der nu skinner i den danske kirke. Det tændtes på ny for halvtredsindstyve år siden, da livet atter vakttes*

Figur 3 Grundtvig-stagen (og to samtidige stager).
Foto: Vartov Kirke, gengivet med tilladelse.

gennem Deres røst. Måtte De endnu leve længe iblandt os og se dette lys gå altid klarere og klarere op for menigheden, så troslivet udvikle sig hos os til det kærligste samfundsliv! Dette ønske vil vi alle, der her bringer Dem vore gaver som tegn på vor levende og dybe påskønnelse, trofaste kærlighed og varme hengivenhed". Også kultusminister D.G. Monrad (tidligere biskop over Lolland-Falsters Stift) deltog ved hyldningen på en ganske

særlig måde. I sin tale til Grundtvig, sagde Monrad, at da de to store salmedigtere Thomas Kingo og H.A. Brorson begge fik rang af biskopper, *"havde Hans Majestæt Kongen anset det for ret at give den tredje store salmedigter, pastor Grundtvig, rang med Sjællands biskop, for at det kunne vides, at Majestæten ikke mindre end hans forgængere på Danmarks trone satte pris på en udmærket digterisk begavelse, anvendt i kirkens tjeneste"*.

Figur 4 Fra Titusbuen på Forum Romanum i Rom. <https://denstoredanske.lex.dk/Titusbuen>.
Foto: Lars Kirkegaard, fri af ophavsret.

Caroline Amalie var enke efter den danske konge Christian VIII, som indtil sin død i 1848 stod i spidsen for Den Danske Frimurerorden under titel af ”General-Stormester For De Danske Frimurerloger”. Som en følge af, at Grundtvig modtog denne fornemme gave, holdt den syvarmede lysestage sit indtog i mange af Danmarks kirker, ikke i guld men i messing og i forskellige udformninger. De mandsstore gulvstager i domkirkerne i Viborg, Ribe og Aarhus stammer dog fra 15-1600-tallet. I 1983 fejrede man 200-året for Grundtvigs fødsel i hele landet. Ved denne lejlighed blev guldlysestagen, som han modtog i 1861 – under politieskorte og forsikret for et kæmpebeløb – fragtet fra en bankboks til Vartov Kirke. Her stod den under festgudstjenesten med tændte lys, som det også var tilfældet ved 100-års fejringen i 1883. Grundtvig har tolket symbolikken bag 7-tallet i sit store digt Christenhedens Syvstjerne.

Den syvarmede lysestage henter ikke blot sin symbolik fra tallet 7, men også fra historien om de to træer, som vi hører om inden fortællingen om Noah, arken og regnbuen. Disse træer er livets træ og træet til kundskab om godt og ondt. Den syvarmede lysestage er netop også udformet som et træ. Således rummer denne stage i sit symbolske indhold en række henvisninger til såvel den bibelske tradition som det fysiske forhold, der først i nyere tid er blevet fuldt afklaret, nemlig hvordan en regnbue opstår. – Der er endnu ikke nogen, der er blevet rig af at gå derhen, hvor regnbuen ender, og hvor der ifølge folkesagnet skulle befinde sig en krukke med guld. Regnbuen ender jo ingen steder, men udgør et optisk fænomen, der skyldes lysets brydning i vanddråber. Og dog er også regnbuen blevet et omfattende symbol, som i vore dage også anvendes af mennesker, som bliver holdt udenfor en række fællesskaber, men som der også skal være plads til.

Symbolikken bag livets træ rummer yderligere et indhold, som skal ses i sammenhæng med forestillingerne om et verdenstræ, der forbinder jord og himmel. Denne

Figur 5 Menorahen på en sten fra synagogen i Magdala ved Genesaret Sø. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Magdala_Stone_\(4\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Magdala_Stone_(4).jpg). Billedet er fri af ophavsret.

tankegang kender vi fra den nordiske mytologi med træet Yggdrasil. I Det Gamle Testamente giver livets træ evigt liv, men mennesket gjorde oprør mod sit guddommelige ophav ved at spise af frugten på kundskabens træ. En del af symbolikken bag den syvarmede lysestage handler derfor også om, at vi med Mesterens liv og gerning igen har ”fået adgang” til træerne i Edens Have. I billedlig forstand er vi alle skabt til at klatre i både livets træ og i træet til kundskab om godt og ondt.

Lægger vi 3 og 4 sammen, får vi som bekendt 7. Det drejer sig hverken om talmystik eller numerologi, men om det omfattende univers, der rummer menneskelivet i hele dets bredde og fylde. Ordenslæren har til formål at lede os ad de veje, som fører til visdom, for at vi kan skue de dybder, som livet er fyldt med – øse af dem og lade dem forme vort liv – det liv, der kan opdeles i 7 stadier: Fødsel, barndom, ungdom, manddom, erfaringsalder, alderdom og død.

Et gammelt græsk ord

Den frimureriske idéverden betjener sig i udtalt grad af symboler og symbolik. Symbolsproget når om bag ved – ned til det grundlæggende – ned til de vandførende lag – ind til idéen. Det gælder også allegorien og metaforen. En allegori (af græsk: ἀλληγορέω, "allegoréo") betegner almindeligvis "at tale billedligt". Det kan være en fortælling, et billede eller et digt, hvor mennesker og situationer eller begivenheder står for noget andet. F.eks. kan "manden med leen og timeglasset" være en allegori på døden, hvor timeglasset og leen er symboler på døden. Allegorien anskueliggør ofte ideer og begreber ved personer eller symboler.

Symbolet er normalt mere enkelt, hvor allegorien er mere sammensat. De fleste vil således opfatte et kors som et symbol for kristendommen eller kirken. Men en person, f.eks. en apostel, der gengives med et kors, er en allegori, som kan dække over, hvem han er, og hvordan han døde – at det skete på et kors af denne specielle udformning. Der findes en lang række forskellige korsformer, f.eks. Andreas-kors og Filips-kors. Allegorien appellerer mere til, at den enkelte kan tolke indholdet, hvorimod symbolet oftest er for "de indviede".

Med metaforen forholder det sig lidt anderledes. Metaforen er mindre sammensat end allegorien. Også ordet metafor kommer af græsk (μεταφέρειν, "metaférein") og betyder direkte oversat "at føre over" eller "at bære over". Metaforen overfører således et ord eller et udtryk fra den "normale" anvendelse til en situation eller sammenhæng, hvor der opstår en ny billedlig betydning. Som eksempler på metaforiske billeder har vi "livets efterår" eller "livets solnedgang" som udtryk for alderdommen, "kindens roser" for dét at rødme, "nattens sorte slør" som betegnelse for mørket, "livets morgen" som barndommen. Det poetiske sprog rummer et væld af metaforiske udtryk.

Ordet "symbol" har en høj alder og er som så mange andre ord lånt fra græsk. I sin grundform (infinitiv) hedder det "symbállein" (fra græsk: συμβάλλειν) og er sammensat af to ord. Den første del "sym" betyder "med" eller "sammen". Vi møder det f.eks. i "symfoni", hvor mange stemmer spiller sammen; "foni" kommer af græsk: φωνή ("foné") og betyder lyd/røst/stemme. Et symfoniorkester består netop af mennesker, som betjener forskellige instrumenter, der frembringer mange lyde, som spiller sammen.

Tilsvarende med "sympati". Her indgår ordet patos (græsk: πάθος, "pathos"). Det har med lidenskab at gøre, dét at være grebet, en "sjælstilstand". Sympati – at være et sympatisk menneske – handler således om at inddrage andre på en opbyggelig eller imødekommende måde. En række andre eksempler kunne nævnes. "bállein" på græsk betyder "at kaste". Direkte oversat betyder "symbállein" at "kaste sammen" eller at "holde sammen", underforstået for at sammenligne. En genstand – typisk en kugle, en ring, en terning, et potteskår eller en gren – blev brudt i to stykker. Hvert af disse brudstykker blev herefter overdraget to parter, som således kunne legitimere sig over for hinanden ved at holde brudfladerne sammen og derved sammenligne dem. Brudstykkerne blev kaldt "sýmbola" (græsk: σύμβολα). Denne form for genkendelsestegn blev benyttet i det antikke Grækenland og i de første århundreder af den kristne kirkes historie, især under kristenforfølgelserne. Denne praksis udgør en væsentlig del af grundlaget for vor tids anvendelse af symboler i betydningen sindbilleder.

Et sindbillede er et sanseligt billede på noget abstrakt – noget fra vores verden, der fortæller om en "usynlig" verden, som – selv om den ikke kan ses – kan være virkelig nok endda. Især i dén betydning bruger vi nu om stunder ordet symbol, selv om ordet sindbillede egentlig er mere dækkende. Senere udviklede ordet symbol sig til at betyde et billede eller et tegn, ja, ligefrem et ord eller en genstand, der i sit indhold kom til at handle om et forhold eller et begreb. – I betydningen genkendelsestegn taler vi endnu om de såkaldt oldkirkelige symboler: Den Apostolske Trosbekendelse, Den Nikæanske Trosbekendelse og Den Athanasianske Trosbekendelse, som hver på deres måde sammenfatter indholdet af den kristne tro.

Vi har i Det Nye Testamente en kendt fortælling, hvor ordet symbol anvendes, selv om man ikke kan se det direkte i den danske oversættelse. Det er i Lukasevangeliets fortælling (2,1–20) om Maria, hvor hyrderne kommer ind i stalden for at besøge det nyfødte Jesus-barn. Hyrderne fortæller, hvad englene havde sagt til dem om dette barn. Her hedder det, at *"Maria gemte alle disse ord i sit hjerte og grundede over dem"* (2,19). At grunde betyder at gå helt tilbage til oprindelsen. Egentlig står der, at hun holdt ordene sammen, på græsk συμβάλλουσα ("symbállousa"). Vi kan høre, at det har noget med ordet symbol at gøre. Maria grundede altså ikke bare; hun holdt oplysningerne sammen, hun "sammenlignede". Maria var klar over, at der her var store ting på færde.

Symboler bruger vi dér, hvor almindelige ord ikke slår til. Troen bruger symboler. Troen taler ved hjælp af symbolik. Men hvad Maria nærmere "symboliserede over", ved vi ikke i detaljer.

Den rebusagtige indskrift på Rundetaarn

En rebus indeholder ofte en række af symboler, som kan åbne for nye udsigter. Et kendt eksempel herpå er den rebusagtige indskrift på Rundetaarn i København. Bag opførelsen af denne markante bygning står den danske konge Christian IV. Læsningen af Rundetaarns rebusagtige indskrift vanskeliggøres af, at den både indeholder symboler, latinsk tekst og et hebraisk ord. I det følgende bringes forklaringen på Rundetaarns indskrift for at illustrere endnu et hjørne af det univers, der åbner sig, når man beskæftiger sig med symbolsproget.

Figur 6 Rebus på Rundetaarn.

Foto: Rundetaarn, gengivet med tilladelse.

rager krimskrams i hjertet på Christian firtal”.

Indskriften indledes med "DOCTRINAM ET". "Doctrina" betyder "kundskab", "videnskabelig dannelse" eller "troslærdom". "Et" betyder "og". Desuden indgår et sværd, som er et almindeligt symbol for retfærdighed, på latin: JUSTITIA. Endvidere optræder ordet DIRIGE (på dansk: "dirigere", "styre"), et hjerte og kongens kronede monogram. Det hebraiske ord står for det jødiske Guds-navn: Jahve (se side 20). Yderligere ses årstallet 1642. Indskriften lyder herefter: DOCTRINAM ET JUSTITIAM DIRIGE, JAHVE, IN CORDE CORONATI CHRISTIANI QUARTI. Det kan udlægges således: "Styr troslærdommen og retfærdigheden, Gud, i den kronede kong Christian IV's hjerte". Kun de færreste kunne læse og forstå latin endsige tolke en rebusagtig indskrift af denne karakter. Folkeviddet udlagde derfor inskriptionen på følgende måde: "Doktoren med den lange kniv

Christian IV havde endvidere anbragt tetragrammet på nogle af sine personlige ejendele, f.eks. timeglas og håndspejl. Kongens anvendelse af tetragrammet på flere af de mange mønter fra denne tid skal sikkert kædes sammen med ordene i Salmernes Bog 7,12 i Det Gamle Testamente. Her hedder det: "En retfærdig dommer er Gud" – på mønterne gengivet på latin: JUSTUS יהוה JUDEX, hvor kongen ofte har ladet "Gud" erstatte af tetragrammet med de masoretiske vokaler.

Ikke mindre interessant er det, at en del af de danske middelalderkirker gengiver det hebraiske Guds-navn på altertavlen, ofte endda anbragt i en ligesidet trekant.

Figur 7 Christian IV, 2 mark, Glückstadt, 1645.
"Hebræermønt", diameter 3 cm, avers.
Foto: Rasmus Holst Nielsen, Nationalmuseet,
gengivet med tilladelse.

Figur 8 Christian IV, 2 mark, Glückstadt, 1645.
"Hebræermønt", diameter 3 cm, revers.
Foto: Rasmus Holst Nielsen, Nationalmuseet,
Gengivet med tilladelse.

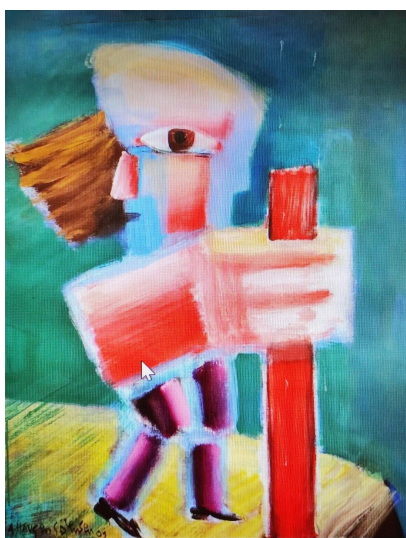
Fra byggehytte til logebygning

Frimureriet bygger på ideer og traditioner, som har rødder langt tilbage i tiden og således også tilbage i middelalderen. Rundt i Europa lå såkaldte byggehytter i forbindelse med opførelsen af katedraler. Disse byggehytter var ikke blot praktiske foranstaltninger som ly mod vind og vejr og til opbevaring af de nødvendige håndværksmæssige værktøjer, men dannede også rammen om anvendelse og formidling af de indsigter, der lå til grund for byggeteknik. Disse håndværkere kendte den hemmelighed, at "ting kan tale" – at der kan lægges et budskab ind i materialet. Det er denne sammenhæng, der efterhånden udvikler sig således, at bogstavelig opførelse af prægtige bygninger bliver til et symbolsk byggeri i den enkeltes arbejde med sig selv. Dette tankegods er et væsentligt element i Ordenens idégrundlag. Det har rødder endnu længere tilbage og kan også spores i de bibelske skrifter. Disse rødder kan udledes af fortællingen om de to første mennesker i Edens Have. Denne fortælling er ikke en historisk fremstilling af, hvad der foregik, men stikker egentlig langt dybere. Disse to mennesker levede i harmoni med deres Gud og skaber i "en have i Eden ude mod Øst" (Første Mosebog 2,8). De var "fuldkomne" – deres gudsforhold var uplettet – indtil det skæbnesvangre spiseri fandt sted. Frugterne på kundskabens træ var for fristende. De spiste og kendte, at de var nøgne – og gemte sig. Herefter blev de forjaget fra Edens Have til en tilværelse, hvor døden ventede forude. De måtte nu leve deres liv i "dødens verdenshjørne", som i vore dages symbolsprog ofte opfattes som vest. Allerede her er vi således langt inde i symbolsprogets univers.

Menneskets livsvej kan derfor billedligt fremstilles som en vandring, der begynder i vest. Dette verdenshjørne har fra gammel tid været opfattet som dødens skueplads. Her mindes vi om, hvordan det var oprindeligt. Engang herskede der fred mellem

Gud og menneske, anskueliggjort ved den fuldkomne form: En kubisk sten. Denne fuldkomne form er således udtryk for den idealtilstand, der kendetegnede livet i Edens have. En rått tilhugget sten skal da i sin symbolik fortælle, hvordan det er nu. Mennesket er ikke længere et fuldkomment væsen. Heller intet menneske har formået at tildanne sig selv til en kubisk sten, som kan anvendes i et bygningsværk af levende stene med Mesteren selv som hovedhjørnesten. Det håb, der knytter sig til livet her på jorden, er håbet om at vende tilbage til ”det evige østen”, til ”lysets kilde”, til Gud selv.

Symbolikken omkring verdenshjørnerne bliver i vore dage ofte overset, til trods for at næsten 1800 gamle danske middelalderkirker og et stort antal nye kirkebygninger er opført under denne orientering i forhold til verdenshjørnerne. Denne indholdsrige symbolske tale er et afgørende element i traditionerne omkring den kristne tro, såvel som symbolikken siger noget afslørende sandt om ethvert menneske. Denne ”sandhed” går ud på, at den enkelte kristne selv må finde sin naturlige plads i den bygning, som består af ”levende stene”: Den kristne

*Figur 9 "Vandringsmanden". Arne Haugen Sørensen 2001.
Gengivet med tilladelse fra kunstneren*

menighed. Det handler da om, at vi kan bruges som byggemateriale, og at vi allerede er løftet ind i denne bygning; det skete i dåben. – Deri består den egentlige indvielse: At erkende disse sammenhænge, som kun lader sig formidle gennem symbolsprog. Rene ord slår ikke til.

Temaet ”Menneskets livsvej som en vandring” er taget op af mange kunstnere, bl.a. af kunstneren Arne Haugen Sørensen. Han fortæller, at digteren Ole Sarvig engang havde nævnt, at en vandringsmand, som var på vej fra fortiden ind i fremtiden kunne være et oplagt motiv. Mange år senere huskede Arne Haugen Sørensen på ordene og malede ”Vandringsmanden”, som både ser bagud, ud af billedet og fremad. Senere opdagede Arne Haugen Sørensen, at dette motiv rummede den forunderlige egenskab, at mange, der så ”Vandringsmanden”, troede, det var et portræt af netop dem.

Hovedhjørnestenen og de øvrige sten

Inden Mesteren i en alder af ca. 30 år trådte offentligt frem, havde han beskæftigelse som tømrer. Det græske ord, som oversættes således, fortæller imidlertid noget mere. ”Tékton” (på græsk: τέκτων) står der (Markusevangeliet 6,3). Vi møder det

i den anden del af ordet "arkitekt", som egentlig betyder "at sætte en begyndelse", dét som ofte kaldes "at slå de første streger" som udkast til den egentlige tegning. "Tékton" handler om mere end blot at kunne tømre. Bedst oversættes det med "bygningshåndværker", det vil sige en, der både kan tømre og mure. Måske har vi her forklaringen på, at Mesteren selv anvender et billedsprog, som ikke mindst henter sine eksempler fra murerhåndværket.

I John Steinbecks bog "Øst for Paradis" hedder det: *"Giv mig en slidt bibel, og jeg tror, jeg vil kunne sige noget væsentligt om ejeren blot ved at finde de steder, der er plettet af søgende fingre"*. En bibel vil i denne sammenhæng især være plettet af søgende fingre alle de steder, hvor symbolikken omkring grundstenen eller den kubiske sten står at læse. Dermed er vi igen langt inde i symbolsproget, hvorigennem vi får indsigt i livets dybeste spørgsmål om vort ophav, livets mening og vor bestemmelse. Indholdet i disse livsspørgsmål lader sig ikke formidle ved rene ord. Det vidste Mesteren. Da Han vandrede på jorden, talte Han udelukkende i billeder om Gud og de største ting – med symbolsproget som troens modersmål.

Under dennesynsvinkel skal også lignelsestalen forstås. Hvert billede, Han anvender, skal ses i lyset heraf. Et af de særligt bemærkelsesværdige billeder er netop det, der har at gøre med hans håndværksmæssige færdigheder. Det er, hvor Han peger på Jerusalems tempel og siger: *"Bryd dette tempel ned, og på tre dage skal jeg rejse det igen"* (Johannesevangeliet 2,19). Dermed tænkte han ikke på et bogstaveligt tempel af sten, træ og metal, men på en bygning af "levende stene". Videre siger Han om sig selv: *"Den sten, bygmestrene vragede, er blevet hovedhjørnesten"* (Mathæusevangeliet 21,42). Ordene er et citat fra Det Gamle Testamente (Salmernes Bog 118,22). Samme tankegang findes vi den gammeltestamentlige salme 127,1: *"Dersom HERREN ikke bygger huset, er bygmestrenes møje forgæves"*. Den udfoldes i Første Petersbrev (2,4): *"Kom til Ham, den levende sten, som vel er vraget af mennesker, men udvalgt og kostelig i Guds øjne, og lad jer selv som levende stene opbygge til et åndeligt hus!"* Grundtvig greb denne kraft i symbolsproget, da han om den kristne menighed skrev: *"Vi er Guds hus og kirke nu, bygget af levende stene"* (salmebogen nr. 323 vers 3). Nævnes må også ordene fra Efeserbrevet (2,20ff): *"I er () opbyggede på apostlenes og profeternes grundvold med Jesus Kristus selv som hovedhjørnesten. I Ham sammenføjes hele bygningen og vokser til et helligt tempel i Herren; i Ham bliver også I sammen med os opbygget til en Guds bolig i Ånden"*.

Særlig markant foldes disse tanker ud i et indholdsrigt citat af biskop Ignatius af Antiochia. Citatet stammer fra et brev til menigheden i Efesus, som han skrev omkring år 107, da han som fange var på vej til Rom for at lide martyrdøden i Colosseum eller Circus Maximus. På denne rejse skrev han (Ignatius' brev til efeserne 9,1): *"I er stene til Gud Faders tempel, tildannede til Hans bygning, opløftet*

ved Jesu Kristi bygningskran, det vil sige Hans kors, og ved Helligånden som et tov". Med dette markante citat samles store dele af stensymbolikken. En lignende tankegang afspejles i Den Danske Salmebog nr. 289, hvor det hedder: *"Nu bede vi den Helligånd at sammenknytte os ved troens bånd"* – dén tankegang, at Helligånden så at sige er "rullet ud som en snor" omkring den forsamlede menighed, som det endnu mere klart er formuleret i salmen "Ånd over ånder" salmebogen nr. 299), hvor Helligåndens samlende karakter får en fremskudt plads med de maleriske udsagnsord "sammenføje", "kalde", "forsamle", "forklare".

En triangel med et markant symbolsk indhold

Hvordan skal vi tale om Gud? Hvilke ord skal vi bruge, når vi vil beskrive Gud? Ord slår ikke til! Gud kan ikke uden videre rummes i ord – i hvert fald ikke på en fyldestgørende måde. Vi må først stille spørgsmålet: Hvad er det, vi taler om, når vi drager Gud med ind? Eller hvordan kan vi nærmere beskrive, hvad dét med Gud indebærer, eller hvad Gud står for? Det bliver ikke mindre interessant, når nogle mennesker hævder, at Gud ikke eksisterer. Her må vi med nødvendighed først have at vide, HVAD det nærmere er, der IKKE eksisterer – altså hvad det er for en gud, hvis eksistens benægtes.

*Figur 10 Christianskirken i Sønderborg.
Mosaik udformet af Gotfred Mortensen 1957. Foto: Jesper Birkler.*

Ovenstående billede viser en mosaik, som kan ses på nordsiden i korvæggen i Christianskirken i Sønderborg. Denne symbolske figur danner en ligesidet trekant, som er opdelt i fire lige store ligesidede trekanter, hvor den ene står på spidsen og så at sige holdes oppe af de øvrige tre. Som nævnt var den ligesidede trekant, der hviler på siden, i den tidlige kristne kirke et forsøg på at sige noget om Gud. Som ligeledes nævnt kan trekanten ses i flere gamle kirker.

Dernæst må vi desuden have en forklaring på, hvad det vil sige, at noget eller nogen eksisterer. Dette sidste spørgsmål – hvad eksistens går ud på – er der ingen, der har kunnet give en forklaring på. Det har til alle tider været filosofiens grundproblem, hvad det vil sige, at nogen eller noget er.

For ideen til mosaikken står Gotfred Mortensen, som er forfatter til bogen "Grundsymboler". Mosaikken er et forsøg på ved hjælp af symbolsproget at sige noget om Gud. Spørgsmålet er herefter, hvordan vi kan tolke denne symbolske tale.

Trekanten øverst i mosaikken forestiller et øje og kaldes ofte "Guds altseende øje". Symbolikken fortæller, at Gud er alvidende eller altseende og til stede overalt. Det hedder i Bibelen (Anden Krønikebog 16,9), at *"Herrens øjne spejder ud over hele jorden"*. Et andet sted (Ordsprogenes Bog 15,3) siges det nærmere, at *"Herrens øjne er alle vegne, de overvåger onde og gode"*. I Det Nye Testamente hedder det, at *"Herrens øjne hviler på retfærdige, hans ører hører deres råb om hjælp"* (Første Petersbrev 3,12). Som symbol er "Guds altseende øje" af nyere dato. Det kendes hverken fra den oldkirkelige eller middelalderlige kunst, men dukker først op ca. 1650 og bliver i det 18. og 19. århundrede meget almindeligt. Øjet må ikke forveksles med det symbol, som anvendes af politiet i form af en hånd med et øje. Det fortæller ganske vist, at "politiet ser alt", men i en helt anden sammenhæng.

Mosaikkens nederste trekant i højre side indeholder en symbolsk figur, der forestiller Kristi monogram. Det består af de to første bogstaver i den græske form af ordet Kristus, chi og rho (X og P). Som det optræder her, kaldes det et konstantinsk kristogram, fordi det kan spores tilbage til den romerske kejser Konstantin den Store (272-337, kejser 306). Han besejrede Maxentius, som var kejser i det vestromerske rige 306-312. Det skete i det verdenshistoriske slag den 28. oktober 312 ved Den Milviske Bro uden for Rom. Derved blev Konstantin eneheriker i vesten. Det fik afgørende betydning for den kristne kirke, fordi han anerkendte kristendommen. Den kristne kirke fik fodfæste og kunne nu mere frit brede sig ud over store dele af Romerriget.

Historieskriveren Eusebius af Cæsarea fortæller, at Konstantin under slaget i 312 oplevede et syn, der overbeviste ham om den kristne Guds magt. Han så et lysende kors på himlen over solen med ordene IN HOC SIGNO VINCES. Disse latinske ord betyder: "Sejr i dette tegn!". Det gengives ofte med forkortelsen IHS, som kan ses i adskillige kirker. IHS tolkes på flere måder. Som monogram kan det stå for de første tre græske bogstaver (iota, eta, sigma) af navnet JESUS på græsk skrevet med versaler: IHΣΟΥΣ. I 1400-tallet blev IHS udlagt som J(esus) H(ominum) S(alvator), som betyder "Jesus, menneskenes frelser". En anden udlægning lyder: J(esus) H(omo) S(anctus), "Jesus, det hellige menneske". Jesuiterordenen tolkede IHS som J(esum) H(abemus) S(ocium), "Vi har Jesus som medlem af ordenen". Endelig må nævnes, at en del læger på recepter har brugt og stadig bruger at markere IHS i sammenskrevet form i betydningen IN HOC SALUS: "Heri er der frelse (lindring)".

Eusebius fortæller videre, at Kristus viste sig for kejseren med befaling om at benytte korstegnet som beskyttelse mod fjenden. Derfor lod Konstantin fremstille den såkaldte standart, det vil sige en fane, der var udformet som et kors. På spidsen af fanestangen satte han Kristi monogram, som måske kunne have den udformning, der ses i triangelen i Christianskirken. Andre udformninger er også mulige, men i alle tilfælde med anvendelse af bogstaverne chi og rho. Endvidere fortælles det, at Kristi monogram også blev sat på soldaternes skjolde. Efter indtagelsen af Rom skulle Konstantin have ladet rejse en statue af sig selv med et kors i hånden og en indskrift, der fortalte, at han ved dette tegn havde befriet byen.

*Figur 11 Lydhimlen over Sjørlev Kirkes prædikestol.
Ligesidet trekant med Guds navn, tetragrammet, på
hebraisk med vokaler.
Foto: Inge Mader, gengivet med tilladelse.*

I forbindelse med fejringen af sejren blev der opført et mindesmærke, Konstantins Triumfbue, der beskriver Konstantins sejr som et resultat af guddommelig indgriben. Ejendommeligt nok viser dette monument ikke nogen åbenlys kristen symbolik. Ifølge overleveringen blev Konstantin selv først døbt på sit dødsleje.

Figuren i den nederste trekant i mosaikkens venstre side forestiller en hvid due i flugt. Den er et symbol på Helligånden. Vi skal især lægge mærke til, at duen sprænger rammen; næb og vingespidsen går ud over trekantens sider. Kunstneren har med denne detalje sikkert tænkt på et bestemt bibelsted, hvor det hedder: "Ånden blæser, hvorhen den vil" (Johannesevangeliet 3,8). På græsk bruges det samme ord for "ånd" og "vind", "pneúma" (græsk: πνεύμα). Helligåndens virke kan ikke forud bestemmes, men er underfuld og Helligånden selv ufattelig. Guds Ånd kan ikke indfanges af noget.

*Figur 12 Granslev Kirke, alterpartiets topstykke.
Tetragram med vokaler.
Foto: Jesper Birkler.*

Det er meget almindeligt at se en Helligånds-due anbragt under prædikestolens lydhimmel – således også i Christianskirken – eller under døbefontens lydhimmel, hvor en sådan findes.

Den flyvende due som et billede på Helligånden stammer fra beretningen om Jesu dåb i Jordanfloden (Mathæusevangeliet 3,13-17). Her fortælles det, at da Jesus steg op af vandet efter at være blevet døbt af sin slægtning Johannes Døber, kom Helligånden over Ham som en due. I den kirkelige kunst flyver Helligånds-duen derfor som oftest

*Figur 13 Granslev Kirke.
Helligånds-due under prædikestolens lydhimmel.
Foto: Jesper Birkler*

nedad som tegn på Guds aktive handlen på jorden. Helligåndsduen må ikke forveksles med fredsduen, som gerne sidder i hvilestilling med en kvist i næbbet – som tidligere nævnt f.eks. på gravsten.

Der er en afbildning af en trekant i Søndersborg. Den er egentlig sammensat af to figurer: En guddommelig trekant, som hviler på siden, og en menneskelig trekant, som vender spidsen nedad. Når disse to trekanter sættes sammen, danner de en sekstakket stjerne. Gud og menneske mødes, som det netop er julens budskab. Den menneskelige trekant ses i mosaikkens midte. Den er på alle sider omgivet af "den treenige Gud". Mennesket holdes oppe af Gud som den, der bringer kraft og styrke ind i menneskelivet. Korset i "den menneskelige" trekant angiver, at mennesket er dødeligt, men at

*Figur 14 Christianskirken i Sønderborg.
Foto: Jesper Birkler.*

menneskets død også skal ses i sammenhæng med Mesterens død på Golgata – med hele den symbolik og fortælling, der udspringer heraf.

Alteret i Christianskirken er af granit og formet som et bord for at knytte til ved Grundtvigs tale om "badet og bordet", det vil sige dåben og nadveren. Pladsen

foran alteret er udformet således, at præsten står på et kvadrat, der hæver sig ca. 10 centimeter over gulvet. Denne symbolik fortæller, at præsten under altertjenesten således står på en kubus – en sten, hvor højde, længde og bredde er lige store – som et symbol på ”hovedhjørnestenen”, som er Kristus – i ”det nye tempel”, som er den kristne menighed.

For tegningerne til Christianskirken i Sønderborg står arkitekt Kaare Klint, søn af P.V. Jensen Klint, der udfærdigede tegningerne til Grundtvigskirken i København. Kaare Klint døde imidlertid kort før, grundstenen blev nedlagt. Herefter trådte hans søn, arkitekt Esben Klint, til. Da også han døde, før udvidelsen af kirken fandt sted i 1969, blev det arkitekt Mogens Meyling – i tæt samarbejde med sognepræst Erik Birkler (som begge var frimurere) – som fuldførte projektet, der viser kirken, som den nu fremtræder.

Hvad er klokken?

Sammen med Platon anses Aristoteles for at have haft størst indflydelse i den vestlige verden på tænkning og tro, herunder etikken. Desuden var Aristoteles uhyre opmærksom på alt, hvad han kunne iagttage i naturen. Han underviste også kong Filip af Makedoniens søn, den senere Alexander den Store. Her vil vi indskrænke os til at se på et lille hjørne af hans tanker om etikken, som fik meget stor indflydelse. Aristoteles mener, at målet for et menneske er at opnå lykke. Dette mål kan kun opnås ved at have en god karakter, og mennesket er ifølge Aristoteles ansvarlig for sin egen karakter. Etikken er ”medicin for sjælen”.

Aristoteles taler om, at mennesket er behersket af instinkter, trang og tilbøjeligheder. Disse naturdrifter kalder han ”páte” – af græsk: πᾶθη (flertal), πάθος, ”pathos” (ental). Vi kender det fra ordet ”patetisk”, som har samme rod i det græske sprog, og som kan betegne det følelsesladede, dét at være grebet eller at være i affekt, det lidenskabelige eller ligefrem det svulstige. I den mere positive betydning kan ”pathos” også stå for det højtidelige eller det ophøjede. Aristoteles siger, at når mennesket ved hjælp af tanken og viljen bearbejder disse naturdrifter, bliver de til ”eté” (græsk: ἦθη) med samme rod som ”ethikós” (græsk: ἠθικός), som hos os bliver til ”etik” og ”etikette”.

*Figur 15 Timeglasset.
Foto: Jesper Birkler.*

Det afgørende spørgsmål bliver herefter, hvori det gode består, den gode adfærd, den gode handle måde, livsførelse eller levevis. Hvad stiller vi op med mennesker, der ikke efterlever

disse normer, f.eks. et menneske, der udelukkende lever for at nyde og ikke har blik for livets etiske sider? Et sådant menneske bliver ofte kaldt en æstetiker.

Figur 16 Manden med leen og timeglasset påmindrer det travle menneske med syvmilestøvlerne. Tegningen optræder som bogillustration til Irma Harpers bog: Heirs and Legatees of Caroline County, Maryland, Heritage Books, Inc. MD 2013. Gengivet med tilladelse.

I den indledende del af sit forfatterskab lader filosofen Søren Kierkegaard den anonyme æstetiker sige følgende: *"Af alle latterlige ting forekommer det mig at være det allermest latterlige at have travlt i verden, at være en mand, der er rask til sin mad og rask til sin gerning. Hvad udretter de vel, disse travle hastværkere? Går det dem ikke, som det gik hin kone, som i befippelse over, at der var ildebrand i huset, reddede ildtangen? Hvad mere redder de vel ud af livets store ildebrand!"* Her får tidsaspektet en ekstra dimension med spørgsmålet: Hvad vil vi bruge livet til, hvad vil vi med vort liv, hvad vil vi *"redde ud af livets store ildebrand?"* Fik etikken en plads?

På gamle gravsten og i den kirkelige kunst og symbolik ses af og til et timeglas. Dette symbol udtrykker mere, end at et liv er endt. Hvad vil et menneske – travlt eller ej – gerne nå i løbet af de dage, måneder og år, som tegner tilværelsen? Vi får intet med os i graven. Der er ingen lommer i ligskjorten, og ingen kan holde timeglasset skævt. Hvorfor vil et menneske gerne være f.eks. kristen eller tilhøre en anden religion eller et andet religiøst trossamfund og derved forme et indhold i løbet af den tid, livet varer? Hvad søger et menneske i sit liv? Ligger der måske prestige i at have travlt? Det afgørende spørgsmål lyder således: Hvad er tid?

I ethvert menneskes liv må tiden nødvendigvis spille en afgørende vigtig rolle af den enkle grund, at tilværelsen ikke fortsætter i én uendelighed. *"Vore livsdage er halvfjerdsindstyve år og kommer det højt da firsindstyve"*, hedder det ligefrem i Det Gamle Testamente (Salmernes Bog 90,10ff). Fortsættelsen lyder: *"Deres herlighed er møje og slid, thi hastigt går det, vi flyver af sted"*, () *"at tælle vore dage, lær du os det, så vi kan få visdom i hjertet!"*

Også året har sin tid og sine tider. Med foråret, hvor vi også fejrer Påsken som en af kirkens høje tider, kan vi med Ingemann synge: *"Nu kommer den favre tid,*

jeg ventede så længe" (fra sangen: *"Storken sidder på bondens tag"*), og så håbe på en herlig sommer, dét som den svenske forfatter Selma Lagerlöf i *"Legenden om julerosen"* kalder *"al sommerens lyst og glæde"*.

I et digt skriver Benny Andersen, at *"der er caries i tidens tand"*. En anden har sagt, at *"tidens tand er resterne af Guds gebis"*. Der findes mange talemåder om tiden. *"Den tid den sorg"*, siger vi. Med ordene fra en kendt salme synger vi, at *"tider skal komme"* (salmebogen nr. 121 vers 2). Af og til har vi grund til at mene, at *"tiden er af lave"*, selv om *"tiden læger alle sår"*, for *"tiden går, og vi går med"*. Fra USA stammer udtrykket *"Tid er penge"*. Ikke sjældent hører man mennesker sige, at *"den tid, der er gået godt, vender ikke dårligt tilbage"*. Et gammelt dansk ordsprog siger ligefrem: *"En god dag begynder om morgenen"*. Hvilket perspektiv – som unægtelig forudsætter, at man er stået op. Romerne sagde: *Carpe diem! Grib dagen!*

En har engang sagt: *"Det dunkelt sagte er det dunkelt tænkte"*. Man skulle være ekstra forsigtig, hvis man ville i diskussion med Sokrates. Her kunne man hurtigt blive sat til vægs, hvis man ikke udtrykte sig klart. Somme tider skulle man afsætte flere timer på et gadehjørne, hvis man ville føre en samtale med ham. Sokrates var ifølge Platon stærkt optaget af at føre samtale, fordi han i egentligste forstand var et søgende menneske.

Hvad der er væsentligt i de dage, måneder og år, som udgør et menneskeliv, kan illustreres med en fortælling om Sokrates, som døde i år 399 før Kristus. Han var blevet dømt til døden ved at tømme et bæger med skarntydesaft efter anklage for at ville omstyrte religionen og fordærve ungdommen. Sokrates stod en dag på markedspladsen i Athen og kiggede ud over boderne med de mange varer. Da han havde stået lidt, sagde han: *"Hvor er her meget, jeg ikke har brug for!"* Sokrates vidste noget om tiden og det at leve som menneske. Han kendte dybden i indskriften på Apollon-templet i Delfi, der lød: *"Brug tiden vel!"*

Hvordan mon det er ikke at eje noget som helst eller næsten ingen ting? Det vidste Diogenes, en anden af det antikke Grækenlands filosoffer. Diogenes levede ca. 350 år før vores tidsregning, altså lidt senere end Sokrates. Også Diogenes var en mærkelig mand. Han boede i en tønde. I vore dage ville en eksistens som ham slippe for både ejendomsskat, lovpligtig grundejerforsikring og vandafledningsafgift. En dag sad Diogenes foran sin tønde og nød solen, da han fik besøg af en af verdens mægtigste mænd: Den berømte makedonske konge og hærfører Alexander den Store. Alexander steg af sin hest Buképhalos og stillede sig foran den gamle vismand. Herefter siger han til Diogenes: *"Sig mig, hvad du ønsker, og du skal få det!"* Diogenes svarede: *"Så ønsker jeg, at du træder et skridt til side, så solen kan skinne på mig!"* På almindeligt dansk: *"Flyt dig, du skygger for solen!"* På denne måde viste Diogenes, at han følte sig både mere rig

og mere lykkelig end dén berømte konge og hærfører, der her aflagde ham besøg. Han kunne have fået adskillige kilo guld, men han følte, at han havde, hvad han ønskede. Foruden sin tønde ejede han kun en kappe, en vandringsstav og en brødpose. Det var lykken for ham. Hvad mon Alexander ville have svaret, hvis Diogenes havde spurgt ham: ”Hvad søger du?”

Én har sagt, at hvis man ejer mindre end otte ting, er man fri for bekymringer. Så må Diogenes have været uden bekymringer. Som en anden har sagt: *”At være rig er ingen skændsel – men kun at være rig, dét er en skændsel”*. Eller som atter én har sagt:

Figur 17. Der er flere stjerner i universet, end der er sandkorn på alle strande på hele jorden.
Foto: Jesper Birkler.

”Rigdom gør hurtigere et hjerte hårdt, end kogende vand gør et æg hårdt”.

Tiden er et underligt begreb. Ja, er tiden overhovedet et begreb? Ingen har endnu rigtigt kunnet forklare den. Vi bruger store kræfter på at måle den, udnytte den, misbruge den, bemægtige os den, og så smutter den alligevel altid fra os ligesom våd sæbe.

Der findes talrige formuleringer om tiden. Her er yderligere et lille udvalg:

”Der er ingen fremtid i at bruge nutiden på at ærgre sig over fortiden” – ”Et tabt stykke guld kan findes igen, et tabt stykke tid aldrig” – ”Mist en time om morgenen, og du vil jage efter den hele dagen” – ”Tiden er lang for den, som venter” – ”En fugl kommer hvert tusinde år og sliber sit næb på et bjerg. Når bjerget er slidt ned, er der gået ét sekund af evigheden” – ”Dét hænder ofte i én time, som ikke hænder på syv år” – ”Vi må bruge tiden som et redskab, ikke som en sovepude” – ”Tiden er den klogeste af alle rådgivere” – ”Vil du have tid til alle de ting, du gerne vil nå, er løsningen ligetil: Sluk for fjernsynet”.

Vi kan også anskue tiden ud fra apostlen Andreas. Han var overgangsfigur mellem Johannes Døberen og Mesteren fra Nazaret. Andreas begyndte som elev af Johannes Døberen, men gik over til at blive elev af Mesteren, da Døberen pegede på Ham og sagde: *”Se, Guds lam!”* Mesterens virke er med til at markere spændingen mellem to epoker eller to tidsaldre, også kaldet æoner. Han betegner et før og et efter, hvilket i eminent forstand har noget med tiden at gøre – tiden før og efter den gamle pagt – eller før og efter Mesterens fødsel – eller før og efter Mesterens død 33 år senere. Men det giver stadigvæk ikke nogen egentlig forklaring på, hvad tid er.

Vi kan også inddrage lysets hastighed, som er tæt på 300.000 km i sekundet. Det vil sige, at solens stråler, som vi hver eneste dag og livet igennem ikke kan undvære

– at disse stråler har rejst fra solen til os med denne kolossale hastighed. Solen befinder sig næsten 150 millioner km fra jordkloden. Det betyder, at sollyset har været lidt over 8 minutter undervejs for at nå os.

Solen er en ganske almindelig stjerne, og sole eller stjerner er der flere af i verdensrummet, end der er sandkorn på alle strande på hele jorden.

Alene i den galakse, som vores solsystem er en del af, tælles der mellem 200 og 400 milliarder stjerner. En af disse ufatteligt mange stjerner hedder Proxima Centauri. Den er den næst nærmeste stjerne i forhold til solen. Proxima Centauri befinder sig lidt mere end 4 lysår borte. Det vil sige, at lyset fra denne stjerne har været godt 4 år undervejs til os, vel at mærke med en hastighed på næsten 300.000 kilometer i sekundet. Det, vi ser, når vi iagttager Proxima Centauri, er således ”sket” for lidt over 4 år siden.

Nu tager vi et par tvillinger, en dreng og en pige. Den ene tvilling, pigen, lader vi blive tilbage på jorden; den anden tvilling, drengen, sender vi med et rumfartøj mod Proxima Centauri. Vi gør det vel at mærke med enorm fart, 80% af lysets hastighed. Når nu drengen, som rejste til denne næst nærmeste stjerne, vender tilbage om ca. 10 år, da vil han ved sin tilbagekomst til jorden være ca. 4 år yngre end sin tvillingsøster på jorden. Det er ikke sådan, at hun vil være 4 år ældre end ham, men netop ham, der er 4 år yngre end hende. Jo hurtigere, vi bevæger os, desto langsommere går ”tiden”. ”Tid” er ikke noget absolut, men noget relativt. Der findes ingen ”global” tid. Vi har hver især vores egen personlige tid, hvis forløb i forhold til andres tid afhænger af vores relative bevægelse. Det er Albert Einstein, der har tænkt disse epokegørende tanker med sine skelsættende teorier om relativitet.

I ”Den afrikanske farm” sætter Karen Blixen tiden i relief, når hun skriver: *”Sorte folk har modvilje mod stærk fart, som vi har mod stærk støj. Den er dem i bedste fald svær at udholde. De står desuden på en venskabelig fod med tiden og finder aldrig af sig selv på at fordrive den eller slå den ihjel. De er tværtimod glade for den, og jo mere de kan få af den, jo gladere er de. Hvis man giver en kikuyu sin hest at holde, mens man selv er på besøg i et hus, kan man straks se på hans ansigt, at han ønsker, man ville blive derinde i lang tid. Han prøver da ikke på at få tiden til at gå, men sætter sig ned og lever”.*

Måske tiden altid skulle sættes i anførselstegn, fordi ingen fuldt ud har kunnet definere, hvad tid er. Det betyder selvsagt ikke, at der så bare går uorden i tingene. Vi ”måler” konstant tiden, for ellers ville livet ”falde fra hinanden” og så alligevel ikke, for vi har en ”tidsfaktor”, som i eminent grad sætter os i stand til at ”håndtere” dette ejendommelige fænomen. Her kommer symbolikken igen ind i billedet – med en blomst: Solsikken! Navnet på denne blomst består af to ord. ”Sol” er vores egen stjerne, som vi kalder ”solen”. ”Sikke” kommer af det latinske séquor, som påfaldende nok er det samme som ordet ”sekund”. Sequor

betyder: *"Jeg følger"*. Solsikken følger solen. Helt bogstaveligt! Om morgenen står den med hovedet mod øst. Den "ser" mod solopgangen og følger solen hele dagen, indtil solen går ned i vest.

Denne symbolik kommer i eminent grad til udtryk i B.S. Ingemanns salme om solen, der stiger i øst, hvor han knytter til ved en *"himmelsk glans på jord"* og slutter med at tale om *"soles sol fra Betlehem"*. Ingemann benytter symbolikkens fulde sprængkraft, når han på én gang kæder *"Paradiset"* eller *"Edens morgenrød"* sammen med *"lysets hjem"*, *"stjernen over Betlehem"* og *"Østens sol"*. Denne meget afholdte salme er måske det mest genuine udtryk for symbolsprogets dybder og i virkeligheden fyldt med frimureri. Det kan have sin naturlige forklaring.

Her skal vi omkring en af de mest betydningsfulde bygninger i dansk åndshistorie: Bakkehuset på Frederiksberg. Det var opført omkring 1670 og blev i 1802 købt af en af dansk åndslivs store repræsentanter, litteraturhistorikeren med meget mere, Knud Lyhne Rahbek (1760-1830). Bakkehuset blev samlingssted – litterær salon og samtalerum – for tidens mest indflydelsesrige personligheder, både forfattere og videnskabsfolk, herunder H.C. Andersen, Johan Ludwig Heiberg, H.C. Ørsted (som var frimurer), N.F.S. Grundtvig, D.G. Monrad, Adam Oehlenschläger og B.S. Ingemann. Hvilken stemning og intensitet, der må have været, når disse kulturpersonligheder samledes! De udgør nogle af den danske guldalders fornemste skikkelser. Det gælder i dette tilfælde også og især ægtefællerne til Knud Lyhne Rahbek og B.S. Ingemann. Rahbek var optaget i frimurerlogen Zorobabel til Nordstjernen (senere Zorobabel og Frederik til det kronede Haab, i dag oftest kaldt Z & F) og var medlem af flere andre københavnske loger. Det må han også have talt med Ingemann om. Knud Lyhne Rahbeks hustru Kamma Rahbek var veninde med Ingemanns hustru Lucie Marie Ingemann. Kamma kan meget vel have fået informationer fra sin mand Knud om logelivet og frimureriet, og har indviet sin veninde Lucie i sin viden. At disse to mænd og disse to kvinder således havde talt mere eller mindre indgående om frimureriets anliggender, fremgår til dels af et digt fra Ingemanns hånd. Digtet lyder:

Der ligger en gåde for hver mands blik,
kun få den at tyde blev givet.
De fleste fra vuggen til graven gik;
men stedse en gåde blev livet:

Hvorfra og hvorhen? Det vidste de ej.
Hvorfor? de ej mægted udgrunde.
Og den gik aldrig på alfar vej,
som grant det udtolke kunne.

Der gives et helligt, et underfuldt ord,
som ene den gåde kan tyde,
det toner så vidt over mørken jord,
og mægtig det sjælen kan fryde;

men tusind det høre, og fatte det ej,
det nævnes af tusinde munde,
og den går ikke på alfar vej,
som kærligheds dyb kan udgrunde.

Man skal ikke læse ret langt i Johannesevangeliet for at opdage, at tid og tider i dette skrift spiller en afgørende rolle og ligefrem udgør et tema. Umiddelbart forekommer disse tidsangivelser ikke at have nævneværdig betydning, og så er de dog alt andet end tilfældige, bl.a. fordi Johannesevangeliet er et af de mest redigerede bibelske skrifter, vi har. Intet er tilfældigt i Johannesevangeliet. Det består af lag på lag af stadigt nyt og uudgrundeligt indhold. Allerede indledningen slår tonen af: *"I begyndelsen var Ordet"*, på græsk *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος*, ("En árkhe én ho lógos"), på latin: IN PRINCIPIO ERAT VERBUM. Her knytter forfatteren til ved den allerførste linje i Bibelen: *"I begyndelsen skabte Gud himlen og jorden"* (Første Mosebog 1,1). Men Johannesprologen kæder "Ordet" sammen med Gud og lader Mesteren som "Ordet" "blive kød" (1,14), det vil sige blive født ind i verden. Derfor kaldes Johannesprologen også for "det andet juleevangelium".

I Johannesevangeliet tales der om to "tider". Først den almindelige tid, som vi kan måle. Den hedder "khrónos" (på græsk: χρόνος). Denne målbare tid møder vi f.eks. med udtrykket *"næste dag"* eller *"den tredje dag"* (1,29 og 2,1 med flere steder). Med den anden "tid" bruges ordet "time" (på græsk: ὥρα, "hóra"). Her er der mere tale om "tidens" indhold. Når Mesteren således siger, at Hans *"time er kommet"* (Joh 13,1), tænkes der på, at Han var parat til at gå bort fra denne verden *"til Faderen"*. Tidsaspektet hos evangelisten Johannes udgør et af de mange dybe lag, som netop kendetegner dette skrift.

Prologen til Johannesevangeliet indleder med at nævne "Ordet" (på græsk: ὁ λόγος, "ho lógos"). "Ordet" kan også gengives med "idéen", "tanken" eller "princippet". Den græske filosof Heraklit (540-480 f.Kr.) kalder "Lógos" for et princip, der gør, at verden holdes sammen som en enhed eller som en ordnet helhed på trods af modsætningerne. Gud bliver identificeret med "Lógos". Johannesevangeliet nævner tilsvarende, at "Lógos" var i begyndelsen – at "Lógos" var hos Gud, og at "Lógos" var Gud. Som et skelsættende højdepunkt munder Johannesprologen ud i, at

"Lógos blev kød og tog bolig iblandt os" (1,14). Gud iklædte sig menneskeskikkelse. På græsk står der imidlertid noget mere. Egentlig står der, at "Gud slog telt op" hos os. I et hus bor man "vedvarende". I et telt bor man "forbigående". Gud er ikke sådan at bo sammen med. Gud sætter selv standarden og først vender "blivende" tilbage, når Han vil. Indtil det sker, holdes "bygningen" sammen af Ham, igennem hvem Gud har talt og taler – Ham, der kalder sig hovedhjørnestenen i det nye tempel, en bygning af levende stene.

Også på anden vis påkalder Johannesevangeliet sig særlig opmærksomhed. I kapitel 1 møder vi de første ord, der udgår af Mesterens mund i form af et spørgsmål: *"Hvad søger I?"* (1,38) – på græsk: τί ζητεῖτε (*"tí zeteíte"*). Desværre er disse ord om at være en søgende blevet fejloversat i den seneste udgave af Bibelen. Her bliver det gengivet: *"Hvad vil I?"*, som imidlertid hedder τί θέλετε (*"tí thélete"*) på græsk. τί ζητεῖτε kan kun gengives med et indhold, der handler om "det søgende menneske" og er netop i pagt med ånden og indholdet i Johannesevangeliet. Derfor lyder det afgørende spørgsmål i frimurerisk sammenhæng: Hvad søger VI? Hvorfor vil vi være medlemmer af Den Danske Frimurerorden? Hvad vil vi med livet? Eller spurgt med symbolsprog: Hvad søger vi i livets somme tider "mørke boliger", hvor "lyset" ofte har trange kår, men hvor *"lyset skinner i mørket"*, som det hedder i Johannesprologen (1,5)?

"Hvad søger I?" spurgte Mesteren. De første tilhængere svarer tilbage: *"Hvor bor du?"* (på græsk: ποῦ μένεις, *"pú méneis"*). Hertil siger Mesteren: *"Kom og se!"* (på græsk: ἔρχεσθε καὶ ὄψεσθε, *"érkhesthe kaí ópsesthe"*). Derom handler den resterende del af Johannesevangeliet. De søgte! De så, hvor Han boede! De fik at se! De fik en ny base, et nyt udgangspunkt, en ny "tid". På græsk står der imidlertid noget mere. Der står ikke blot: *"Kom og se!"*. "Kom" er i grundteksten præsens imperativ, det vil sige nutidig bydemåde, i betydningen den vedvarende handling; "se" står i futurum, det vil sige fremtid. Denne korte sætning skal således egentlig gengives: *"Bliv ved med at komme, se så!"* – Tidsangivelser og "det søgende menneske" udgør meget væsentlige elementer i det frimureriske univers.

Månelys og "månesyge"

Månen er ofte blevet anskuet fra en symbolsk vinkel. Gennem tiden er der opstået mange talemåder om månen. Som f.eks. i Gustav Wieds velkendte stykke "Skærmydsler" fra 1901 med de ofte citerede ord: *"Månen har den farve, måner skal have"*. Peder Laale siger i et ordsprog: *"Hvad bryder jeg mig om månen, mens solen skinner!"* Et ukrainsk ordsprog lyder: *"Månen skinner også, men varmer ikke"*. Et andet ordsprog siger: *"I måneskin modnes ingen druer"*.

Forfatteren og salmedigteren Matthias Claudius var frimurer. Han skrev i 1779 den kendte aftensalme *"Sig månen langsomt hæver"*. Den var oprindeligt skrevet på tysk og blev senere oversat af Carsten Hauch. I frimurerisk sammenhæng er det ikke mindst påfaldende, hvordan Matthias Claudius skriver om, at vi jager efter skygger – at vi kommer længere og længere bort fra vejen – og videre, hvor han minder om, at vi nøje skal skelne det sande fra dets skin. På denne måde bringes også den dybe symbolik i spil, som gemmer sig bag begreberne "lys og mørke". Her kommer symbolikken bag månen ind i billedet.

Egentlig er månen ikke lysende i sig selv, men reflekterer lyset med skiftende intensitet. I dén forstand kan vi kalde månen for en lignelse og overføre det på mennesket selv – om vi lyser i os selv, eller om vi lyser, fordi vi ligesom månen er beskinnet – altså fordi et udefrakommende lys skinner på os. Hvis vi opfatter det bogstaveligt, kan vi jo blot prøve at slukke lyset; så får vi syn for sagn. Anderledes sagt: Der er selvfølgelig ikke i bogstavelig forstand tale om lys og mørke i form af lux og lumen og watt, men om lys og mørke i overført betydning, altså med symbolikken som fortegn, og dermed åbner der sig et univers af store dimensioner.

En lang række begivenheder er blevet forbundet med månen, ikke blot i forbindelse med tidsangivelser, men også med fødsel og død. Månen er ligefrem blevet dyrket som et guddommeligt væsen. I en række kulturkredse er månen blevet anset for at være de dødes opholdssted. Befolkningen på den canadiske halvø Labrador mente førhen, at paradiset lå på månen, og nogle indianerstammer havde den opfattelse, at månen udgjorde et lykkeligt opholdssted, hvor der ikke fandtes moskitoer.

Da det første menneske satte sin fod på månen den 20. juli 1969, var det et enormt skridt på den vej, der sætter mennesket i stand til at udforske endnu større dele af verdensrummet. Senest med opsendelsen af det nye store rumteleskop opkaldt efter James Webb vil vi få afgørende ny viden om det uendelige univers – og måske også om månen. Alligevel findes der i vore dage stadig mennesker, som benægter, at bemandede månelandinger nogensinde har fundet sted, selv om månelandingen i 1969 endda blev fulgt op af bemandede månelandinger flere gange. Desuden vil vi om få år sikkert opleve, at mennesker igen sætter foden på månens overflade.

På Bibelens allerførste blad bliver det fortalt, at månen sammen med solen og stjernerne skal tjene til fastsættelse af højtider, dage og år, og at *"Gud gjorde de to store lys, det største til at herske om dagen, det mindste til at herske om natten, og stjernerne"* (Første Mosebog 1,14ff). Vi har en påmindelse om det med Påskens placering på kalenderen; Påskedag skal ligge på den første søndag efter første fuldmåne efter forårsjævndøgn.

I de mellemøstlige lande havde man flere forskellige navne for måneguden – navne, som også findes i det hebraiske sprog. F.eks. Sin, på hebraisk: סין ("sin"). Dette navn går igen i navnet Sins Ørken – på hebraisk מדבר-סין ("midbar sin", Anden Mosebog 16,1; 17,1; Fjerde Mosebog 33,11f; Ezekiels Bog 30,15) og i Sinaj, på hebraisk סיני ("sinai"). Månens betydning fremgår også af en fortælling i Det Nye Testamente om helbredelsen af en dreng med epileptiske anfald (Mathæusevangeliet 17,14–21). Her er der brugt et græsk ord om drengens lidelse, hvor månen indgår. Man har altså ment, at drengens tilstand skyldtes indflydelse fra månen. På græsk står der: σεληνιάζεται ("selēniátsetai"). Man kan høre, at det har noget at gøre med grundstoffet selen, og at ordet stammer fra det græske ord σελήνη ("seléne"), der på græsk betyder både måne og månegudinde.

Månen er i sig selv gold og mørk; solen er lysgiveren, månen er modtageren. Guld er solens metal, hvor sølv er månens metal, sikkert fordi guld er et ædlere metal end sølv. *"Som den gyldne sol frembryder"*, synger vi med Thomas Kingo; eller *"Som guld er den årle morgenstund"*, som vi synger med Grundtvigs meget kendte og mesterlige salme om *"Den signede dag med fryd vi ser"*. Hvor meget guld findes der her på jorden – altså den mængde guld, som er gravet op og forarbejdet? Der findes så meget guld, som kan rummes i 2 olympiske svømmehaller! Hvor meget guld findes der på solen? Der findes 10 i attende tons! Det er et 1-tal med atten nuller bagefter. Men guldet på solen er ikke sådan at komme i nærheden af. Der er ca. 6000 grader varmt på solens overflade. Inde i solen er der 1½–2 millioner grader varmt.

Som himmellegeme har månen altid spillet en stor rolle i folketroen. Det kan ikke undre; månens forskellige faser, dens indvirkning på tidevandet med ebbe og flod og ikke mindst sol- og måneformørkelser har givet anledning til mange forestillinger. Hvad var da mere naturligt end at navngive ugens anden dag efter månen, på latin "DIES LUNAE", "månedagen" – hvor søndagen kaldes *"solens dag"*, på latin "DIES SOLIS". For få år siden havde vi i Danmark en partiel solformørkelse, det vil sige en delvis formørkelse af solen, fordi kun et udsnit af solen blev dækket af månen. Da vi havde den store solformørkelse i 1954, stod landet på den anden ende. Mange skulle se formørkelsen, men ikke fjerkræet i hønsegården. Hønsene gik ind; de troede, at det var blevet aften, selv om fænomenet indtraf midt på dagen. Jeg husker det meget tydeligt, selv om jeg kun var 5 år gammel. Den næste totale solformørkelse i Danmark indtræffer 25. maj 2141.

Farefuld sejlads

Hvorfor hænger der et modelskib i mange af Danmarks kirker, og hvorfor kaldes kirkebygningens hoveddel for skibet? Den har hverken mast eller ræling, spanter

eller åregafler. Skibet i denne sammenhæng er et symbol. Når vi vil tale om livets store spørgsmål og egentlige værdier, må vi tage symboler og billeder til hjælp. Af samme grund talte Mesteren i lignelser – for ved hjælp af symbolsproget at udtrykke dét, som ikke kan siges med nok så mange ord.

Hvad gemmer der sig da bag kirkeskibet som symbol? Hvem er med om bord? Hvor sejler skibet hen? Er der eventuelt nogle, der ryger over bord, og hvad med dem, der slet ikke nåede at komme med? Giver det nogen særlig garanti at være med om bord? Har kristne nogle fortrin frem for andre, eller opnår de noget bestemt derved? Der kan stilles mange flere spørgsmål, end det umiddelbart lader sig gøre at besvare – fordi der er tale om et symbol; vi har hver især frihed til at tænke videre.

Lad symbolikken tale uden at presse billedet! Det handler da blandt andet om, at menigheden, den kristne kirke, f.eks. kan være truet af en fare udefra. Således står kirken altid i fare for, at statsmagten vil indsnævre grænserne for, at kirken kan udfolde sig. De ældste menigheder i de første århundreder blev forfulgt af den romerske stat. Det er i nyere tid også sket i f.eks. Rusland og Frankrig. I England har man henrettet folk for at få magt over kirken. Mange eksempler kunne nævnes; kirkeskibet kan komme ud på stormfuldt hav på så mange måder, også i form af ”uro på kommandobroen”, så skibet ligefrem ”mister kursen”.

Skibet som symbol er især inspireret af fortællingen om Mesteren, der stiller stormen på Genesaret Sø. Han er sammen med sine venner gået om bord i en båd. *”Da blev der et voldsomt uvejr på søen, så båden skjultes af bølgerne”*, fortælles det (Mathæus evangeliet 8,23-27). Men Mesteren lå og sov. Videre hedder det, at *”de kom hen og vækkede Ham og sagde: ’Herre, frels os! Vi går under!’ Men Han sagde til dem: ’Hvorfor er I bange, I lidet troende?’ Da rejste Han sig og truede ad storm og sø, og det blev helt blikstille. Men folk undrede sig og sagde: ’Hvem er Han, siden både storm og sø adlyder Ham?’”*

At leve er – billedligt talt – som at være om bord på et skib. Nogle gange er der grund til at glæde sig over et spejlblankt hav med vindstille. Eller en let brise fører fremad. Alt ånder fred og ingen fare. Der er grund til optimisme og tro på fremtiden. Til andre tider kan der være høj søgang. Ingen undgår livets storme. Modgang har mange ansigter. Det kan være i form af uheld, sygdom og sorg, der formørker dagen og livet, så håbet synes at være ude. Sådan følte Mesterens venner det også, da de befandt sig i båden ude på søen. *”Frel os, vi går under”*, råber de i deres fortvivlelse. Da er det, at Han siger til dem: *”Hvorfor er I bange, I lidet troende?”* Kristne har lov til at have en lille tro. De behøver ikke altid at være nogle stærke karle, der kan klare hele verden. De kan også være som denne vennekreds – med en lille tro! Fortællingerne om ”Peters fiskefangst” (Lukasevangeliet 5,1-11) og ”Vandringen på søen” (Mathæusevangeliet 14,22-33)

udgør også en del af baggrunden for betegnelsen "skibet" om kirkebygningens største rum.

Figur 18 "Stormen på søen», Ib Klausen 1996.
Foto: Jesper Birkler.

Imidlertid sejler kirkeskibet ikke bare rundt på må og få som et let bytte for uvejr og kastevinde. Skibets kurs er sat, og de, der er med om bord, bliver hele tiden mindet om denne kurs. Hvor sejler skibet hen? Det sejler "mod øst". Denne talende symbolik er lånt fra kirkerummet. Salmedigteren B.S. Ingemann knytter til ved denne symbolik, når han i sin kendte morgensalme kalder Mesteren for "*soles sol fra Betlehem*". Symbolikken fortæller, at målet for livets vandring eller sejlads

er solens opgang, lyset, det glædelige, det godes ophav, Gud selv. Det er derfor, at vi sidder med front mod øst i stort set alle kirker – med denne talende symbolik som inspiration. Det fritager ikke for storm og oprørt hav, men det giver lov til at nære og bevare en tro – stor eller lille – en tro på dog at være "i Guds hånd og varetægt" under alle livets forhold – ja, troen på engang at "nå i havn"! Ingen "når i havn" i levende live. Træerne gror ikke ind i himlen! Det er først med livets afslutning, eller når Mesteren kommer igen, at vi – netop sagt med et billede – "indgår til det evige østen".

Det er vigtigt at holde fast ved, at livets endemål bedst kan beskrives i billedsprogets form. Kirkerummet er fyldt med talende symbolik, som giver indsigt i tilværelsens fundamentale spørgsmål om livets mening, vores ophav og vores bestemmelse. Derfor gælder det også for kirkeskibet, at det som symbol egentlig siger mere end mange ord. Det åbner et helt univers, og det er præcis dette univers, vi bevæger os ind i, når vi finder vores plads i "skibet", det vil sige den kristne menighed, som vi er døbt til at tilhøre, færdes i, kæmpe for og udbrede. Denne plads nærer altid et håb – håbet om at "nå i havn" trods uvejr og truende bølger, trods de sorte felter på livets tavlede gulv! – I Gråsten Slotskirke ses netop en fremstilling af det tavlede gulv som et udtryk for denne symbolske tale om "livets vandring".

Fortællingen om Noah og arken (Første Mosebog 6-9) er også benyttet som symbol på et "skib", der fører til "det himmelske mål" – kirken, der bringer de kristne gennem livets storme og "sikkert i havn". Symbolikken kædes gerne sammen med døbefonten, som ofte kan være ottekantet, fordi der var 8 mennesker i arken: Noah, sønnerne Sem, Kam og Jafet samt deres ægtefæller, som vi ikke får oplyst navnene på.

Den danske teolog, biskop og minister D.G. Monrad, som stod bag udformningen af Junigrundloven af 1849, har også benyttet havet som symbol, men overført på det menneskelige sind. Monrad skriver (her gengivet i hans eget sprog og stavemåde) i en prædiken til 1. søndag i Advent: *"Naar jeg skulde sammenligne det menneskelige Sind med Noget, da forekommer det mig, at det store Hav er det mest træffende Billede. Snart er dets Overflade stille, og det løfter og sænker sig sagte som den Sovendes Bryst; snart kruses det let af den svage Luftning, snart hæver det sig for Stormen i vilde Bølger. Men det er kun paa Overfladen, at der er en saadan Ustadighed og Foranderlighed; dybere nede har Havet sin Strøm, der gaaer fort ustandset, upaavirket af Storme og Uveir. Og dersom vi trænge endnu dybere ned, da komme vil til en Verden, hvor der er ganske stille... Dybere i Sjælen, under disse vekslede Stemninger, der beroe paa Forholdene og Tilskikkelserne, gaaer der i hvert Menneskes Sjæl en Strøm, der ei standser. Hvorhen bærer denne Strøm i din Sjæl, o Menneske? Gaaer den til Frelsen eller gaaer den til Fortabelsen? Hvis du har fundet din Frelser, hvis du holder ham fast og ikke slipper ham, da bærer denne Strøm til det evige Liv, og da vil du finde i Sjælens inderste Dyb en stille Verden, hvor der er Fred og Glæde og Salighed".*

"I al vor færd har lys sit værd"

En fotograf havde sat følgende ord på indgangen til sit mørkekammer: *"Luk døren, ellers siver mørket ud!"* Det er skrevet med glimt i øjet, men rejser tillige spørgsmålet, hvad lys og mørke er i den fysiske verden, og hvad lys og mørke står for i symbolsproget. Mørke i fysisk forstand er intet i sig selv, men fravær af lys. I fysikkens univers kan vi således ikke sige: Her er mørket, ligesom lys og mørke i symbolernes verden hverken handler om watt, lux eller lumen.

Lys og mørke bliver ofte omtalt i Bibelen. Her kan mørke også være fravær af lys, f.eks. når solen går ned, men mørke i overført betydning optræder langt oftere. Mørket står f.eks. for kaos og ødelæggelse. At sidde i mørket kan betyde at opholde sig i dødsriget, men det kan også betyde *"at være i fængsel"* (Psalm 107,10; Esajas Bog 42,7). Udtrykket *"hans lys går ud"* betyder, at *"han er død"* (Ordsprogenes Bog 20,20; Jobs Bog 18,5).

Overalt blandt mennesker møder vi den opfattelse af mørke, at det har at gøre med ondskab og uretfærdighed. I denne betydning finder vi også mørke omtalt i Bibelen, hvor det ligefrem er indbegrebet af ulykke og forbandelse (Jobs Bog 12,25). Ugudelighed og ondskab er en del af mørket. Modsat kan mørket også kædes sammen med det hemmelighedsfulde og det, der er vanskeligt tilgængeligt. Derfor kan mørket også være nævnt i positive sammenhænge, hvor Gud har sin bolig i det hemmelighedsfulde mørke (Anden Samuelbog 22,12). Så meget mere

Figur 19 "Lyset skinner i mørket", Ib Klausen 1999.
Foto: Jesper Birkler.

påfaldende er det, at det allerhelligste i Jerusalems tempel ikke var oplyst, men må antages at have henligget i mørke (Anden Krønikebog 3,8).

På hebraisk hedder lyset "ha'or" (הָאוֹר) og er det første, der træder frem efter Guds ord (Første Mosebog 1). Gud regner lyset for at være noget godt og sætter skel mellem lys og mørke. Denne tankegang er videreført i indledningen (prologen) til Johannesevangeliet og fortsætter skriftet igennem. Johannesprologen slår temaet an med ordene om, at "lyset skinner i mørket" (1,5). At denne lyssymbolik også afspejler sig i vores

kalender, er bemærkelsesværdigt. På vore breddegrader veksler det fysiske lys som bekendt med sommersolhverv og vintersolhverv ved henholdsvis St. Hans og jul, nærmere bestemt omkring 21. juni og 21. december. På kalenderen markeret med dagen for Johannes Døberen (lig med St. Hans) og Mesterens fødsel. Deres mindedage er således henlagt til nogle få dage efter sommer- og vintersolhverv – for Johannes Døberens vedkommende til den 24. juni og til dels fejret aftenen før, nemlig den 23. juni med St. Hans-bål, og for Mesterens vedkommende med fejringen af julen. Symbolikken har ikke mindst hentet sit indhold fra Johannesevangeliet (3,30), hvor det hedder: "Han bør vokse, men jeg blive mindre". Hvad sker der med dagene fra St. Hans? De bliver "mindre", lyset aftager. Selv om sommeren kun lige er begyndt, går det altså mod mørkere tider, men munder ud i opfyldelsen af den gammeltestamentlige profeti: "Det folk, som vandrer i mørket, skal skue så stort et lys. Lys stråler frem over dem som bor i mulmets land" (Esajas 9,2).

Jonas Lie har digtet om det med sangen "Ind under jul". Her udnytter han poesien sprængkraft til at udfolde symbolikken. Ikke blot beskriver han tiden hen mod årets slutning som nedbøjende for sindet, fordi "mindre og mindre af dag det lyser". Sindet ved ikke, hvor det skal hente modet, for "hjertet i kulde og mishab gyser". Så meget mere mindes han "året, som stod ved sankte Hans lyst mellem blomster i sommerdagen", men som i december "er fattigt på sol og glans". Alligevel har han bevaret længslen "med soltrang i hjertegrunden", for så at slutte med, at "Midt udi mørket og jordens kuld', medens vor sol er ved at dale, stiger Vorherres op som jul". Det "bliver sankt Hans i himlens sale".

Symbolikken i spillet mellem St. Hans og jul knytter også til ved Mesterens udsagn om sig selv, hvor han siger: "Som lys er jeg kommet til verden, for at enhver, som tror på mig, ikke skal blive i mørket" (Johannesevangeliet 12,46) og "Jeg er verdens lys" (Johannesevangeliet 8,12).

Figur 20 Morsø Frimenigheds Kirkegård.
Gravstenen findes ikke mere.
Foto: Jesper Birkler.

Med prologen bliver lys-symbolikken slået an i forholdet mellem Johannes Døberen og Mesteren. Johannes var udsendt fra Gud for at vidne om lyset. *"Det sande lys, som oplyser ethvert menneske, var ved at komme til verden"* (1,9). På denne måde udfolder symbolsproget omkring lys og mørke et mix af poesi og bibelcitater.

Ovenstående billede viser en gravsten fra Morsø Frimenigheds Kirkegård i Øster Jølby. Det fremgår ikke af indskriften, at afdøde var fotograf. Netop denne titel dækker over, at en fotograf ikke kan arbejde uden lys.

Selve ordet fotograf betyder egentlig ordret oversat "at skrive lyset" – at aftegne, hvad lyset har reflekteret tilbage fra det objekt, der skulle fotograferes.

Yderligere fortæller indskriften på gravstenen, at lys er mere end et meget vigtigt fænomen for en fotograf. *"I al vor færd har lys sit værd"* omhandler menneskelivet, hele menneskets færd. Indskriften fortæller, at overalt, hvor mennesker færdes, er lyset værdifuldt, ja, ligefrem nødvendigt.

Ved indsættelsen af Joe Biden som USA's 46. præsident den 20. januar 2021 blev Amanda Gorman den yngste digter, som har medvirket ved en indsættelsesceremoni for en amerikansk præsident. Her benyttede hun lyset som symbol på en ualmindelig kraftfuld måde, da hun bl.a. sagde: *"There is always light, if only we're brave enough to see it. If only we're brave enough to be it"* – *"Der findes altid lys, når blot vi har tilstrækkeligt mod til at se det – når blot vi har tilstrækkeligt mod til at være som lys!"* Vi oplevede også anvendelse af lyssymbolik på 1 års dagen den 24. februar 2023 for krigen i Ukraine, da det under en demonstration i København lød: *"Lyset vil vinde over mørket"*. Budskabet var klart: *"Det onde vil tabe til det gode"*.

Symbolikken omkring "lys og mørke" er et meget anvendt tema i salmebogen. Om at få styrke på livets vandring har Svein Ellingsen skrevet: *"Hold ud i prøvens stund, og lid, de døgn, du går i lære. En dag til slut blir mørket brudt af lyset fra Guds fremtid"*. Han taler videre om, at *"mørket blir din modningstid"* (salmebogen nr. 635: "Vær stærk, min sjæl i denne tid"). Johannes Johansen anvender symbolikken ved at begynde med verdensrummets *"Du, som har tændt millioner af stjerner"* (salmebogen nr. 787), men hvor han både taler om Gud som *"vort lys"*, om *"den lysende dag"* og om, at Gud skal være som *"lys i det mørke, der kommer fra os"*.

Et kunstværk med markant symbolsk indhold

Figur 21 Hein Heinsen 2014, "Treenigheden".
Nykøbing-Falster Bispegård.
Foto: Nils Christensen Roland, gengivet med tilladelse.

Steen Skovsgaard, PhD og tidligere biskop over Lolland-Falsters Stift (2005-2017, var særdeles flittig på en lang række områder. Bl.a. fik han i forbindelse med en udvidelse af bispegården i Nykøbing Falster ideen til et dristigt projekt. Det gik ud på at lade opføre et kunstværk ved indgangen til bispegården. Kunstværket er skabt af teologen og kunstneren Hein Heinsen og formet som en 4½ meter høj tresidet pyramide.

For finansieringen står Ny Carlsbergfondet ved Hans Edvard Nørregård-Nielsen. Kunstværket bærer titlen "Treenigheden"

og er et forsøg på at sige noget om dette vanskelige begreb. Steen Skovsgaard har udtalt om kunstværket: *"Kristendommens treenighedsdogme betyder, at sandheden ikke er en fast grund, men er relationer mellem de største forskelligheder. Forholdet mellem den ene Gud og de tre åbenbaringer – Fader, Søn og Ånd – bliver aldrig afgjort. Gud udfolder sig sammen med tiden. Treenighedsdogmet er et værn mod tre forenklinger. Fundamentalisme på den ene side, moralisme på den anden og sværmeri på den tredje"*.

En række gange har jeg talt med Steen Skovsgaard om kunstværket. Hans begejstring er ikke til at tage fejl af, fordi kunstværket i eminent grad udnytter symbolsprogets rige muligheder. Han siger således om den side af kunstværket, der kaldes "Gud-Fader", at det viser en pæn og glat overflade, tilsyneladende overskuelig. Men der er et hul i trekantens midte med en inskription på hebraisk og dansk i form af det afgørende udsagn fra historien om Moses ved den brændende tornebusk (Anden Mosebog 313ff). Moses ønsker svar på, hvordan han skal beskrive Gud, når han vender tilbage til israelitterne. Moses får denne besked (se tidligere): *"Jeg er den, jeg er, () således skal du sige til israelitterne: 'Jeg er' har sendt mig"*, og at *"dette er mit navn til evig tid, og således skal jeg kaldes fra slægt til slægt"*. Om hullet i "Gud-Fader-siden" siger Skovsgaard, at det rummer en invitation til at trænge dybere ind i spørgsmålet om, hvem denne "Jeg er" nærmere bestemt er. Han kalder det et muligt "tvivlerhul" og drager apostlen Thomas ind i tolkningen, fordi det var

Figur 22 Hein Heinsen 2014, "Gud-Fader". Nykøbing-Falster Bispegård.
Foto: Nils Christensen Roland, gengivet med tilladelse.

Thomas, der tvivlede på, at Mesteren var opstået fra graven, men som – da han første gang mødte den opstandne – blev mødt af disse ord: *"Ræk din finger frem, her er mine hænder, og ræk din hånd frem og stik den i min side, og vær ikke vantro, men troende!"* (Johannesevangeliet 20,27).

Kigger man nærmere ind i hullet, ser man noget, der ligner et horn eller en snegl. I Skovsgaards tolkning er det Higgs partikel. Det er det fysiske fænomen, som fysikeren Peter Higgs regnede sig frem til for ca. 60 år siden, og som i 2012 blev dokumenteret som den partikel, der giver andre partikler masse. For Skovsgaard er det et billede på skabelsen eller skaberen, som vi ikke kan trænge ind i.

Figur 23 Hein Heinsen 2014, "Guds-Søn".
Nykøbing-Falster Bispegård.
Foto: Nils Christensen Roland, gengivet med tilladelse

Den anden side af treenigheds-skulpturen udgør "Guds-Søn" – skildret som en, man kommer til som den anden person i Treenigheden, Jesus Kristus. Han er skildret i form af en åben, tom grav. Måske graven alligevel ikke er tom, fordi den indeholder denne Higgs-partikel, som også kan opfattes som en kleinflaske. Inden for matematikken danner en kleinflaske en "ikke-orientabel" overflade eller en "2D-mangfoldighed". Den har kun én overflade, hvorfra man kan bevæge sig hele vejen ind i

flasken og ud igen, uden at krydse nogle kanter, en slags én-sidet objekt. Skovsgaard nævner også dén mulighed, at der kan være tale om englen fra Påskeberetningen.

Figur 24 Hein Heinsen 2014, "Gud-Helligånd".
Nykøbing-Falster Bispegård.
Foto: Nils Christensen Roland, gengivet med tilladelse.

Udenfor "Guds-Søn-siden" er stenen væltet fra, og dér har Mesteren efterladt sig to forskellige aftryk: En bagdel og et fodtrin. For Skovsgaard indebærer det bl.a. det forhold, at Mesteren ifølge Det Nye Testamente aldrig havde travlt. Han havde altid tid – tid til at standse op, tid til at lytte, tid til at tale og tid til at tage sig af syge. Skovsgaard siger ligefrem, at Mesteren måske har ventet lidt med at træde ud af den åbne grav. Måske har Han siddet og lyttet til fuglesang og glædet sig over solens stråler – været opmærksom, ventende! Skovsgaard siger: *"Først derefter har han rejst sig og har forladt sin grav. Og fodtrinnet? Ja, hvis fodtrin er det mon? Er det Jesu fodtrin, eller er det vores fodtrin i verden? Eller kommer det ud på ét, eller går det måske endda i ét?"*

Med "Helligånds-siden" er der meget på spil. Den rummer et virvar af detaljer, symboler og former, så man spørger sig selv, om der er hoved og hale. Det er der! For Helligånden er vild, uregerlig og uforståelig. Den kan ikke indfanges af noget, men *"blæser, hvorhen den vil"* (Johannesevangeliet 3,8). Måske det især er her, tavsheden kommer ind i billedet, tavsheden over for "det højeste væsen", hvor ord ikke slår til, men hvor man måske bare, som Skovsgaard udtrykker det, skal *"være stille, lytte og vente"*.

Endelig gør Steen Skovsgaard opmærksom på en detalje, som man måske ikke får øje på lige med det samme. Det er den spalte, der går øverst fra skulpturen tværs ned gennem den øverste del af Treenigheden. Om denne spalte siger Skovsgaard: *"Den vender mod øst, så når morgensolen skinner, lyser den igennem denne revne. 'There's a crack in everything. That's how the light gets in!' synger sangeren Leonard Cohen. Var det bare jorden, som revnede langfredag? Mon ikke også den treenige Gud?"*

Steen Skovsgaards tolkning af Hein Heinsens kunstværk er i eminent forstand udtryk for symbolsprogets dybde og mangfoldighed – både til at lade sig inspirere og tilsige, og friheden til at trænge ind i symbolernes underfulde univers. Skovsgaards

gennemgang af Hein Heinsens skulptur kan høres i sin fulde længde (ca. 12 minutter) ved at kopiere og indsætte dette YouTube-klip:
<https://www.youtube.com/watch?v=Y3Xmk0jR-g0>

Fra forundring til forandring

Jeg har været medlem af Den Danske Frimurerorden i 49 år. Det har været en forunderlig rejse og har givet mig kolossal inspiration og et enormt netværk. Hvis jeg tager på ferie i Danmark eller udlandet og støder på en frimurerbroder, kan vi tale sammen i timevis, fordi vi har oplevelserne i Ordenen tilfælles, uanset hvor forskellige vi er med baggrund, uddannelse og arbejde. Disse mange år i logesammenhæng har ført mig til adskillige ”orienter”, det vil sige byer med logebygninger, både som almindelig gæst og som instruktør, det vil sige foredragsholder.

Som jeg skrev i indledningen, har logen ikke været en erstatning for kirken. Til gengæld har logelivet været et meget givende supplement til dagligdagens arbejdsmæssige udfordringer, glæder og gøremål. Jeg ville ikke en eneste dag have undværet Ordenen som en af flere inspirationskilder til mit arbejde som præst – både på landet i Grædstrup - Vinding - Bryrup - Vrads Pastorat, ved Vor Frue Kirke i Aarhus og som fængselspræst i det topsikrede Enner Mark Fængsel ved Horsens. Hvis jeg kort skal beskrive, hvad Ordenens formål også går ud på, handler det om, at den enkelte broder må finde den plads i menigheden, som han i forvejen er døbt til at tilhøre. Ordenen rejser spørgsmålene, men svarene må den enkelte selv udlede. Netop her kommer symbolsproget i bredeste forstand ind i billedet. Det rummer en rigdom af tanker, træk og historie.

Det har således præget mig fra først til sidst, og lad mig netop derfor udtrykke det med symbolsprog: *”Hvad hjertet er fuldt af, løber munden over med”* (Mathæusevangeliet 12,34). Det gælder om *”at have hjertet med i det”*. Det bedste sted at gemme det værdifulde er i hjertet – ikke hjertet som en muskel, men som det ”sted”, hvor vi – symbolsk sagt – gemmer det kosteligste ved livet. I ”hjertedybet”! Det er også derfor, at det hedder ”hjertesorg” og ”hjerterum”, og at hjertets skjulte tanker engang skal blive åbenbare. Ja, der findes mange talemåder, hvor hjertet indgår – meget ofte formet af symbolsk tale. Et kig i en konkordans til Det Gamle og Det Nye Testamente viser, at ordet ”hjerter” optræder hundredvis af gange og netop i symbolsk iklædning.

Derfor: Se opad! Verden er altid større, end vi regner med. Se indad! (og gerne ind til ”hjertet”!). Måske et større kendskab til dig selv kunne medvirke til at forme dig og mig i en bedre retning. Se udad! I 1877 skrev den tidligere fængselslærer i Statsfængslet i Vridsløselille, H.V. Kaalund, sangen *”Jeg elsker den brogede verden”*.

Her hedder det i næstsidste vers, at *"evig stilstand er død"*. Et menneske skal således ikke regne med at komme langt ved blot at ligge på sofaen og lade livet passere forbi. *"Kamp må der til, skal livet gro!"*, hævder Kaalund i sin sang. Han har ret, når han med poesiens sprog skriver, at verden somme tider ser broget ud. Alligevel elsker han verden *"trods al den nød og strid"*, som han føjer til.

Dybest set handler det om forundring – dét at blive forundret. Slår vi ordet forundring op i Ordbog Over Det Danske Sprog, dukker der en række nuancer op. Der tales om både forbavselse og overraskelse, f.eks. ved at betragte et kunstværk i form af et maleri eller en skulptur. Her kan forundringen endda slå over i henrykkelse, men somme tider også i provokation eller ligefrem harme.

Søren Kierkegaard omtaler forundring som "erkendelsens udgangspunkt" – dét at et menneskes forståelse og klarhed – dét at indse en sammenhæng eller endda nå frem til visdom – at det begynder med forundringen. I Bjergprædiken i Det Nye Testamente (Mathæusevangeliet kapitel 5-7) kan vi læse, at da Mesteren var færdig med sin tale, var skarerne slået af forundring. Deres liv havde med ét fået en anden kurs, en ny retning, som påvirkede deres tankegang og handlemåde. Ikke blot oplevelser, men også det talte ord kan således give anledning til forundring. Vi taler ligefrem om "forunderlige ord".

Grundtvig skrev i 1861 en sang, som han indleder således: *"Menneskelivet er underligt"*. Hermed mener han, at det er forunderligt. Han udfolder det allerede med linje 2 i første vers, når han skriver, at livet er *"langt mer, end vi kan beskrive"*, men at det *"lysner op fra slægt til slægt, hvor mennesket holdes i live"* – vel at mærke holdes i live af ånd. Grundtvigs sang er egentlig først og fremmest en hyldest til ånd og livsoplysning, og taler direkte til os; vi kan heller ikke uden videre beskrive menneskelivet. Til gengæld kan vi – ikke kun, men også – gennem Ordenslæren erfare, at livet bliver beskrevet via ånd – vel at mærke gennem det univers af ånd, der er symbolsprogets kendetegn – og som henter hovedparten af sin drivkraft og inspiration i den kristne menighed.

Endelig kan vi citere Ludvig Holberg for at understrege det vigtige i at dyrke læsning som netop en kilde til forundring. Det har jeg personligt oplevet utallige gange, bl.a. med læsning – endda for tredje gang – af Thorkild Hansens mesterværk om en ekspedition 1761–1767 til Yemen foranlediget af den danske konge Frederik V og udenrigsminister A.P. Bernstorff. Hver gang jeg læser dette mesterværk, der bærer titlen "Det lykkelige Arabien" (Arabia Felix), når min oplevelse nye højder. Jeg vil kalde det læsningens forundring.

I frimurerisk sammenhæng er oplevelse et kodeord på hvert eneste trin af Ordenslæren – med den tilføjelse, at der ikke foregår noget som helst, som strider mod den kristne

religion, samfundets love eller vore pligter som borgere. Tværtimod rummer Ordenslæren et skatkammer af inspirerende symbolik, der kan medvirke til at forme og påvirke den hverdag, der altid venter udenfor logens port. Hvert eneste trin på Ordenens gradsstige er således præget af forundring, både i ritualernes dybsindige tale og i de mange symbolers rige indhold – i dét, der sker, og i dét, der bliver sagt.

Det giver derfor sig selv, at dét, vi oplever under logearbejdet – lige fra vi træder indenfor og til den sidste grad, vi opnår – at dét i vidt omfang giver anledning til forundring, fordi det rummer uendelig mange facetter og veje til visdom og inspiration. – Søren Kierkegaard indrammer hele denne tankegang med flere af sine såkaldte diapsalmata, det vil sige med korte eller længere fyndord, der rammer livet ind. Et af disse fyndord lyder: *"Lad andre klage over, at tiden er ond; jeg klager over, at den er ussel, for den er uden lidenskab"*.

Forundring kan også hentes ved at filosofere. Enhver kan agere filosof – alle kan filosofere. Derfor vil jeg runde af med endnu en antik græsk filosof, der blev kendt for en påfaldende formulering, der giver anledning til forundring. Han hedder Heraklit (ca. 540-480 f.Kr.) og er kendt for disse mærkværdige ord: *"Du bader ikke to gange i den samme flod!"* Hvorfor? vil vi sikkert spørge. Fordi du ikke er den samme, når du stiger ned anden gang i floden, og fordi vandet ikke er det samme som første gang. Livet er altid i bevægelse. Ja, Heraklit sagde også: *"Al ting flyder"* eller *"Al ting er i ustandselig bevægelse"*, på græsk: παντᾶ ρεῖ ("pantá reí").

Forundring er oplevelse i videste forstand. Forundring er en del af livets brændstof. Forundring giver fremdrift. Forundring gør livet rigt og intenst – til fordybelse – med symbolsproget som ingrediens og krydderi!

— o o O o o —

Stikords- og personregister

A

Abraham 16
Adam 17
adfærd 7, 35
Adonaj 21
adventskrans 17
alef 17
Alexander den Store 35, 37
Alexandria 18
Allan 13
allegori 25
Alt med måde 4
Amanda Gorman 49
Ambrosius 18
anatolé 17
Anden Krønikebog 32, 48
Anden Mosebog 18, 20, 22, 44, 50
Anden Samuelsbog 47
Andersen, Benny 11, 37
Andersen, H.C. 16, 40
Andreas, apostel 5, 25, 38
Andreas-kors 25
Antiokus IV Epifanes 22
Apollon-templet i Delfi 4, 37
Apostolske Trosbekendelse 26
Arabien 17, 54
Aristofanes 4
Aristoteles 4, 18, 35
ark, arken 19, 24, 46
árktos 17
aronitiske velsignelse 8
Artemistemplet i Efesus 18
Athanasianske Trosbekendelse 26
Athen 37
Augustin 18
Aarhus 24, 53

B

Babylon 18, 19
badet og bordet 34
Bakkehuset 40
Bang, Jørgen 13
Bernstorff, A.P. 54

Bespisningen af de 5000 20
Betlehem 12, 16, 17, 34, 40
Bias fra Priene 4
Bibel 8, 10, 16, 17, 28, 42
Biden, Joe 49
Birger 13
Birkler, Erik 35
Birkler, Jesper 2
Bjergprædikenen 54
Blixen, Karen 39
Brian 13
Brok, Annelise 13
Brorson, H. A. 23
Brylluppet i Kana 20
Bryrup 53
brændende tornebusk 20, 50
brændofferalter 22
Brøgger, Suzanne 14
Buképhalos 37
byggehytte 28
byggemateriale 29
bygmestrene 30
bygningshåndværker 30
bygningskran 31

C

Caroline Amalie, enkedronning 22, 24
C-dur-skalaen 19
ceremoni 5, 7, 9, 11, 49
chi 32, 33
Christenhedens Syvstjerne 24
Christian IV, konge 27
Christianskirken 31, 33, 34, 35
Christian VIII, konge 24
Claudius, Matthias 43

D

daleth 17
Daniel 17
da Vinci, Leonardo 13
Dennis 13
Den stille uge 13
Diogenes 37, 38
due 19, 33, 34
dýsis 17
døbt 5, 6, 33, 34, 46, 53

dødens skueplads 28
dødens verdenshjørne 28
dødsriget 47
døren til fårene 21
dåb 6, 14, 15, 29, 34

E

Edens Have 17, 24, 28, 29
Efeserbrevet 9, 30
Einstein, Albert 39
eksistens 16, 31, 37
Ellingsen, Svein 49
Elohim 20
Empédokles 18
Enner Mark Fængsel 12, 53
erkendelse 4, 15, 54
Esajas 17, 47, 48
etik 4, 35, 36
Eufrat 17
eukaristi 15
Eusebius af Cæsarea 32, 33
Ezekiel 17, 44

F

fader 9, 16, 30, 41, 50
Fadervor 8, 18
Feidias' Zeusstatue 18
Filip af Makedonien 35
Filipperbrevet 9
Filips-kors 25
filosofi 1, 5, 16, 31
firmelse 15
Fjerde Mosebog 8, 44
flerguder 16
folketro 10, 44
forfremmelse 5
formål 6, 10, 25, 53
Forum Romanum 22
forundring 53, 54, 55
Frat. Se Eufrat
Frederik til det kronede Haab 40
Frederik V, konge 54
fredsdue 34
fredssymbol 19
Frimurerlaug, Det Danske 5
frimurersystemer 5

Fyrtøjet 16
Fyrtårnet på Faros 18
fællesskab 4, 8, 11, 12, 15, 24
Første Korintherbrev 16
Første Mosebog 16, 17, 18, 19, 28, 41,
43, 46, 48
Første Petersbrev 30, 32

G

galakse 39
Galaterbrevet 9
General-Stormester 24
Genesaret Sø 45
genkendelsestegn 26
Gihon 17
gnóthi seautón 4
gode hyrde, den 21
godt og ondt 24
Golgata 18, 19, 34
grad 25, 39, 40, 50, 55
Gregor den Store 18
grundlag 5, 6, 17, 20, 26, 28
grundlæggende spørgsmål 5, 6
Grundtvig, N.F.S. 10, 21, 22, 23, 24, 30,
34, 35, 40, 44, 54
Grædstrup 53
Grækenland 4, 26, 37
grækere 4
græsk 41, 42, 44, 55
grøn 19
Gråsten Slotskirke 46
guddommelig trekant 34
Gud-Fader 50
Guds altseende øje 32
Guds-Søn 51, 52
gul 15, 19
guld 22, 24, 38, 44

H

halleluja 21
Hansen, Thorkild 54
hanukkah-stage 22
haór 48
Hauch, Carsten 43
Haugen Sørensen, Arne 29
Heiberg, Johan Ludwig 40

Heinsen, Hein 50, 52, 53
 helbredelsen af den blindfødte 20
 Helligånden 16, 31, 33, 34
 hemmelig 4, 6, 47
 hemmelighed 28
 Heraklit 41, 55
 Herren 9, 20, 21, 30, 32
 hestesko 10, 11
 Hiddekel 17
 Hieronymus 18
 Higgs, Peter 51, 52
 himmelfart 13
 hjerte 53
 Holberg, Ludvig 54
 hora 41
 hovedhjørnestenen 29, 35, 42
 hovednøgle 6
 højere væsen 5

I

Ignatius af Antiochia 30
 IHS 32
 indigo 19
 indre gave 14, 15
 indsigt 5, 28, 30, 46
 indvielse 22, 29
 indviet 6, 40
 Ingemann, B.S. 40
 Ingemann, Lucie Marie 40
 IN HOC SIGNO VINCES 32
 inspiration 4, 46, 53, 54, 55
 Israel 20, 22, 50

J

Jafet 16, 46
 Jahve 20, 21, 27
 Jeg er 20, 21, 49, 50
 jeg er 20, 21
 Jehova 21
 Jeremias 17
 Jerusalem 8, 22, 30, 48
 Jesuiterordenen 32
 Jobs Bog 19, 47
 Jochims, Jan 12, 13, 14, 15
 Johannes Døberen 5, 34, 38, 48, 49
 Johannesevangeliet 4, 18, 20, 21, 22, 30,

33, 41, 42, 48, 49, 51, 52
 Johannes, evangelist 13, 17, 20, 41
 Johanneskirken 12, 13
 Johanneslogeforbundet 5
 Johannesprologen 41, 48
 Johansen, Johannes 49
 Jordanfloden 34
 Jord, luft, ild og vand 18
 Juda 14
 Judasevangeliet 15
 Judas Iskariot 12, 13, 15
 judaskys 15
 Judaspenge 15
 jul 7, 17, 34, 37, 41, 48, 49
 Junigrundloven 15, 47

K

Kam 16, 46
 kanon 17
 kaos 47
 katedral 28
 kend dig selv 4
 Kheopspyramiden 18
 khrónos 41
 Khufu 19
 Kierkegaard, Søren 36, 54, 55
 kinesiske mur 19
 Kingo, Thomas 23
 kirke 5, 7, 8, 9, 10, 23, 24, 25, 26, 28,
 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 44, 45, 46,
 49, 53
 kirkebryllup 9, 10, 11
 kirkefædrene 21
 kirkerum 6, 8, 10, 22, 46
 kirkesamfund 15
 kirkeskib 45, 46
 kleinflaske 51
 Klint, Kaare 35
 Klint, P.V. Jensen 35
 Kolossen på Rhodos 18
 Kolossenserbrevet 9
 konfirmation 15
 kongelige embedsmænds søn, den 20
 Konstantin den Store 32
 konstantinsk kristogram 32
 Konstantins Triumfbue 33

kontinenter 18
korsord 19
kranium 13
kristenforfølgelse 26
kristen konfession 5
Kristi monogram 32, 33
kristne tradition 5
kubus 35
Kush 17
kvadrat 35
kyriós 21
Kaalund, H.V. 53

L

Labrador 43
Lagerlöf, Selma 37
Langfredag 13, 14, 21, 52
Lazarus 20
Legeme, sjæl og ånd 16
Lie, Jonas 48
lilleasiatiske menigheder 18
livets brød 21
livets træ 24
livsforståelse 4
livstydning 16
Lógos 41, 42
Lolland-Falsters Stift 23, 50
lovbud 18
Lukasevangeliet 15, 26
Lukas, evangelist 15, 17
lys 8, 22, 23, 43, 47, 48, 49
lysestage 8, 21, 22, 24
lysets kilde 29
Laale, Peder 9, 42

M

manden med leen 25
Maria, Jesu mor 26
Maria Magdalene 18
mariehøne 18
Markusevangeliet 29
masoretiske system 20
Mathæusevangeliet 16, 18, 30, 34, 44, 53, 54
Mausoleet i Halikarnassos 18
Maxentius 32

medlemsskab 5
mem 17
menneskehjertet 17
menneskelig trekant 34
menorah 21, 22
mesembría 17
metafor 25
Meyling, Mogens 35
Mike 13
Milviske Bro, den 32
mindemåltid 14
modelslib 44
modersmål 30
Monrad, D.G. 23, 40, 47
moral 4, 50
morgen 15, 21
Morsø Frimenigheds Kirkegård 49
Mortensen, Gotfred 32
Moses 20, 50
mørke 25, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49
mørkekammer 47
måltidsfællesskab 11, 12
måne 42, 43, 44
måneformørkelse 44

N

nadver 12, 13, 14, 15, 34
naturdrifter 35
naziforbydere 15
Nicolaj 13
Nikæanske Trosbekendelse, den 26
Nilen 17
Noah 16, 19, 24, 46
Ny Carlsbergfondet 50
Nykøbing Falster 50
Nørregård-Nielsen, Hans Edvard 50

O

Oehlenschläger, Adam 40
oldkirkelige symboler 26
olivenblad 19
Olympia 18
oplevelse 4, 6, 53, 54, 55
opstandelsen og livet 21
optagelse 5, 6
orange 19

Ordenslæren 4, 5, 6, 25, 54, 55
ordination 15
Ordsprogenes Bog 32, 47

P

pagtstegn 20
Palmesøndag 13, 14
Paradis 30, 40, 43
patos 26
Paulus 16
persona 16
Peter, apostel 14, 15, 30, 32
Pisjon 17
Platon 4, 35, 37
Proxima Centauri 39
Påske 13, 14, 15, 18, 19, 21, 36, 43, 52
Påskelørdag 13
Påskemorgen 14

R

Rahbek, Kamma 40
Rahbek, Knud Lyhne 40
ravn 19
regnbue 19, 20, 24
religion 4, 21, 36, 37, 55
rettesnor 17
rho 32, 33
Ribe 24
Rom 22, 30, 32, 33, 45
Romerriget 32
Rundetaarn 16, 27
rød 4, 19, 40
rød tråd 4

S

sakramente 5, 14, 15
Salmernes Bog 27, 30, 36
sande vintræ, det 21
Santa Maria della Grazia 13
Sara 16
Sarvig, Ole 29
selverkendelse 4
selvforståelse 6
Sem 46
Septuaginta 17, 21
sindbillede 26

Skovsgaard, Steen 50, 52
skriftemål 15
skytspatron 5
Skærtorsdag 12, 14, 15
Sokrates 4, 37
solformørkelse 44
sommersolhverv 48
sprog 28, 29, 30
Steinbeck, John 30
sten, kubisk 29, 30
sten, levende 29, 30, 42
sten, rå tilhugget 29
St. Hans 48, 49
svenske system 5
sværd 27
syges salvelse 15
syge ved Bethesda Dam, den 20
symballein 25, 26
sybállousa 26
symbol 26, 27, 28
symbolsprog 28, 32, 40, 42, 45, 47, 50, 52, 53, 54, 55
sympati 26
syvarmet lysestage 8, 22
syvdagesugen 18
syvende himmel 19
syvmilestøvler 19
syv sind 19
Syvstjernens Bånd 19
syv vise 4
sølv 15, 44
Søn 16, 50, 51, 52
søn 16, 20, 35, 46

T

talsymbolik 15, 16
tegn 19, 20, 21, 23, 26, 32, 33, 34, 39
téhton 29, 30
tempelbjerget 17
Tempelindvielsesfesten 22
tetragram 20, 21, 27
Thales fra Milét 4
Thomas, apostel 50
tid 6, 7, 12, 16, 19, 21, 24, 28, 31, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 50, 52, 55

Tigris 17
timeglas 25, 27, 36
Titusbuen 22
T-kors 18
Transparence 14
Treenigheden 16, 50, 51, 52
trekant 16, 28, 31, 32, 33, 34, 50
triangel 31
trin 5, 9, 52, 54, 55
triumfbue 22, 33
tro 4, 5, 6, 7, 11, 12, 13, 16, 17, 26, 27,
29, 30, 31, 35, 36, 44, 45, 46, 49, 51
troens modersmål 12
turkis 19
tænkning 4, 5, 35

U
Ukraine 42, 49
ulykkestal 12
underværker 18, 19

V
Vandringen på søen 20
Vartov Kirke 24
vejen og sandheden og livet 21
verdenshave 18
verdenshjørne 17, 18, 28, 29
verdens lys 21, 49
verdenstræ 24
vest 10, 28, 40
Viborg 24
vielse 10, 11, 15
Vinding 53
vintersolhverv 48
violet 19
vise mænd 16
Vor Frue Kirke, Aarhus 53
Vrads 53
Vridsløselille 53

W
Webb, James 43
Wied, Gustav 42
X
Xenofon 4

Y
ydre tegn 14
Yggdrasil 24

Z
Zeffirelli 15
Zeus 18, 22
Z & F 40
Zorobabel til Nordstjernen 40

Æ
æg 13

Ø
Ørsted, H.C. 40
øst 8, 28, 29, 30, 40, 44, 46, 52
Øster Jølby 49
Østerland 16

Den Danske Frimurerorden

Blegdamsvej 23, 2100 København Ø

ISBN 978-87-87074-00-1